

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 10

Anna-Maija Puroila & Asta Niskala

**POHJOIS-SUOMEN SOSIAALIALAN
OSAAMISKESKUKSEN
VARHAISKASVATUKSEN JA SOSIAALITYÖN
KEHITTÄMISEN LINJAUKSET**

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
Oulu 2003

Julkaisija: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
Oulun toimintayksikkö
PL 58, 90015 Oulun kaupunki
Puh. (08) 558 44113, fax. (08) 558 44032

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus
Lapin toimintayksikkö
Myllärintie 35
Puh. (016) 337 41, fax. (016)365 740

Oulun kaupungin painatuskeskus
Oulu 2003

ISSN 1458-5375
ISBN 952-5441-09-1

SISÄLLYS	sivu
STRATEGINEN ROPINA	5
VARHAISKASVATUKSEN TILA JA TULEVAISUUS POHJOIS-SUOMESSA / POSKE:n varhaiskasvatuksen kehittämissuunnitelma 2004 – 2007 <i>Anna-Maija Puroila</i>	
PERUSTELUT JA TAUSTA	7
1 Tieteellinen varhaiskasvatus vakiinnuttanut asemansa	8
2 Koulutustaustojen monimuotoistuminen	8
3 Varhaiskasvatuspalveluihin kohdistuvia haasteita	9
4 Muuttuva varhaiskasvatustyö	12
POHJOISSUOMALAISEN VARHAISKASVATUKSEN TILA JA KEHITTÄMISTARPEET	
1 Tieteellinen varhaiskasvatus	14
2 Koulutusjärjestelmä	15
3 Palvelujärjestelmä	16
4 Käytännön varhaiskasvatustyö	20
KEHITTÄMISEN TOIMENPITEET	
1 Kehittämisen periaatteet	23
2 Kehittämisedellytysten rakentaminen ja ylläpitäminen	24
3 Sisällölliset painopistealueet	25
4 Kehittämistyön menetelmät ja välineet	26
JATKOTYÖSTÄMINEN	26
LIITTEET	28
LÄHTEET	29

SOSIAALITYÖ NÄKYVÄKSI

Sosiaalityön kehittämissuunnitelma 2003 – 2005

Asta Niskala

OSAAMISKESKUKSEN ROOLI SOSIAALITYÖN KEHITTÄJÄNÄ	33
POHJOIS-SUOMI SOSIAALITYÖN TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ	34
SOSIAALITYÖN NYKYTILANNE	37
1 Käytännön työn haasteet	39
2 Perus-, jatko- ja täydennyskoulutuksen haasteet	41
3 Tutkimuksen haasteet	43
TOIMINNAN LINJAUKSET	45
1 Valtaistava sosiaalityö	45
2 Kehittämistyön toteuttaminen arkikäytännössä	46
3 Seudullisuus	46
4 Teknologian hyödyntäminen	47
TOIMENPITEET	48
1 Sosiaalityön asiantuntijaryhmän perustaminen	48
2 Käytäntöjen kehittäminen	49
3 Perus-, jatko- ja täydennyskoulutuksen vahvistaminen	50
4 Tutkimusyhteistyö	51
KEHITTÄMISTYÖN SEURANTA JA ARVIOINTI	52
LIITTEET	53
LÄHTEET	54

STRATEGINEN ROPINA

”Tulipahan tämäkin ropina pidetyksi” on sanonta, joka on paikalliskulttuurinen ilmaus jonkin tapahtuman päättymisestä. Vaikkei aina, niin pääsääntöisesti sanontaan liittyy positiivinen ilmaus onnistumisesta. Myös nyt on saatu aikaan jotakin merkittävää. Käsiällä on Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisu, johon on kirjattu ensimmäisen kerran osaamiskeskuksen näkemykset ja ohjelmapoliittiset työvälitteet pohjoissuomalaisesta sosiaalityön ja varhaiskasvatuksen tilasta, tarpeista, haasteista ja tavoitteista. Tämä työ on eräänlainen ”strateginen ropina”, jonka ensimmäinen vaihe on saatettu päätökseen mutta varsinainen työ vasta alkamassa.

Viime vuosina on ajallemme tyypillisesti tuotettu lukuisia yhteiskuntapoliittisia ohjelmia ja strategioita. Toisen maailman sodan jälkeisessä tilanteessa hyvinvointivaltion ”tuotteistaminen” toteutettiin ”funktionaalisesti strukturoiden”. Hyvinvointivaltiota rakennettaessa päämääräksi asetettiin suhteellisen kestävien ja ongelmattomasti toimivien taloudellisten, kulttuurillisten ja sosiaalisten rakenteiden tuottaminen. Näiden rakenteiden kautta ihmisille taattaisiin elämän ennustettavuus, jatkuvuus ja varmuus tulevaisuudesta Yhdellä sanalla sanoen hyvinvointi. 1970-luvulla alettiin kuitenkin huomata rakennustyön mahdottomuuksia. Funktionaaliset ratkaisut johtivat vastakohtaisuuksiin, ristiriitaisuuksiin, murrokseen ja jatkumoiden katkoksellisuuteen. Usko holistiseen kaiken turvaavaan ja kaiken huomioivaan hyvinvointivaltioon alkoi horjua. Tilalle kehittyi toisenlainen hyvinvointia koskeva ajattelu, joka korosti nykyisyyttä ”tulevaisuuden menneisyytenä”. Tämä ajattelu kantoi huolta tulevaisuuden mahdollisuuksista. Ajattelutapa pyrkii tunnistamaan satunnaisuuksien maailmasta sellaisia kehityskulkuja, jotka voisivat olla toteuttamiskelpoisia, epävarmuuksia poistavia, jatkuvuuksia ja ennustettavuutta lisääviä. Kyse on tulevaisuuteen suuntautuvasta ajattelusta. Perimmältään on pyrkimys taata kulttuurisesti, ekologisesti ja taloudellisesti, mutta myös sosiaalisesti kestävä kehitys. Haaste on kova.

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus haluaa ottaa osaa tähän vaativaan työhön. Juuri julkistettu kansallinen sosiaalialan kehittämisohjelma asettaa tavoitteeksi valtakunnallisen hyvinvointi 2015 –ohjelman laatimisen. Sen osia ovat myös sosiaalityö ja varhaiskasvatus. Nyt julkaistavat sosiaalityön ja varhaiskasvatuksen pohjoissuomalaiset ohjelmat ovat tämän alueen keskustelun avauksia valtakunnalliselle työlle. Pohjois-Suomen väestön hyvinvoinnin ehdot, hyvinvoinnin toteutuminen ja sen tavoitteet on näyttävä myös valtakunnallisessa työssä.

Pohjoissuomalaiset sosiaalityön ja varhaiskasvatuksen ohjelmat eivät ole pelkästään ohjelmajulistuksia. Niiden tavoite on aloittaa keskustelun ja toimenpiteiden prosessi, joka on ihmisten tarpeiden, tarpeiden tunnistamisen, sosiaalista tukea tuottavan käytännön työn ja poliittisen päätöksenteon vuoropuhelua. Osallisia ovat kaikki yhteiskunnalliset toimijat. Vastuu paremmasta hyvinvoinnista on kaikilla. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus toivoo nyt avatun hyvinvointia koskevan ”strategisen ropinan” jatkuvan, moni-ilmeistyvän sekä saavan uusia vivahteita ja ulottuvuuksia.

Joulukuussa 2003

Petri Kinnunen

Kaisa Kostamo-Pääkkö

VARHAISKASVATUKSEN TILA JA TULEVAISUUS POHJOIS-SUOMESSA / POSKE:N varhaiskasvatuksen ke- hittämissuunnitelma 2004 – 2007

Anna-Maija Puroila

PERUSTELUT JA TAUSTA

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisten linjausten¹ mukaisesti tässä suunnitelmassa varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen eri elämänpiireissä tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta, jonka tavoitteena on edistää lapsen tervettä kasvua, kehitystä ja oppimista. Kansainvälisessä tiedekeskustelussa vakiintuneen käytännön mukaisesti varhaiskasvatuksen katsotaan kattavan ikävuodet syntymästä kahdeksan vuoden ikään saakka riippumatta siitä, onko lapsen toimintaympäristönä koti, päivähoito, koulun alkuopetus tai jokin muu ympäristö². *Peruslähtökohtana on lapsen vanhempien ensisijainen kasvatusoikeus ja –vastuu sekä yhteiskunnan tarjoamien varhaiskasvatuspalvelujen kotikasvatusta tukeva tehtävä*³.

Suunnitelmassa varhaiskasvatusta ja sen kehittämistarpeita tarkastellaan: 1) tieteellisen varhaiskasvatuksen, 2) koulutuksen, 3) palvelujärjestelmän sekä 4) käytännön varhaiskasvatustyön näkökulmasta. Suunnitelman keskeisenä lähtökohtana on se, että viimeisen vuosikymmenen aikana suomalaiseen varhaiskasvatukseen on kohdistunut monia merkittäviä muutoksia. Näitä muutoksia on ilmennyt kaikilla edellä eritellyillä varhaiskasvatuksen tasoilla myös Pohjois-Suomen alueella. Varhaiskasvatuksen pitkäjänteinen ja suunnitelmallinen kehittäminen edellyttää kokonaisvaltaista näkemystä varhaiskasvatuksen valtakunnallisesta ja pohjoissuomalaisesta tilasta sekä sen kehittämistarpeista. Tämän suunnitelman tavoitteena on luoda varhaiskasvatuksen kehittämistyölle selkeä perusta ja toiminnan suuntaviivat.

¹ STM 2002:9.

² Hujala, Puroila, Parrila-Haapakoski & Nivala 1998; Hujala 2002.

³ STM 2002:9.

1 Tieteellinen varhaiskasvatusta vakiinnuttanut asemansa

Tieteellisen varhaiskasvatuksen näkökulmasta merkittävä muutos on ollut varhaiskasvatusta vakiinnuttaminen akateemisenä tutkimus- ja koulutusalueena vuonna 1995. Varhaiskasvatusta koskeva tutkimustoiminta on vahvistunut, ja tarjolla on tieteellistä tietoa lapsen kasvusta ja oppimisesta, perheistä ja yhteiskunnasta enemmän kuin koskaan ennen.

Akateemisessa kentässä varhaiskasvatuksesta on muodostunut oma erityisalue kasvatustieteen piiriin⁴. Sen keskeisenä tehtävänä on lapsuuden ja kasvatuksen yhteiskunnallisten, kulttuuristen ja psykologisten ehtojen esiin nostaminen ja sitä kautta lasten kasvu- ja oppimisehtojen parantaminen yhteiskunnassa⁵. Varhaiskasvatustutkimuksen kohteet nousevat lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen ilmiökentästä. 1990-luvulle saakka varhaiskasvatustutkimuksen keskeisenä kohteena ovat olleet päivähoitossa olevat lapset sekä päivähoitoon liittyvät kysymykset. Sen jälkeen tutkimusaiheet, tutkimusotteet ja -menetelmät ovat laajentuneet ja monipuolistuneet⁶.

Varhaiskasvatuksen tiedeperusta on olemukseltaan monialainen ja monitieteinen⁷. Varhaiskasvatustutkimus ja varhaiskasvatuksen teorianmuodostus on saanut virikkeitä kasvatustieteen ohella myös psykologian ja yhteiskuntatieteiden piiristä⁸ sekä taideaineisiin ja kulttuuriin liittyvästä tutkimuksesta⁹.

2 Koulutustaustojen monimuotoistuminen

Koulutusjärjestelmän näkökulmasta viimeaikaisia muutoksia ovat olleet varhaiskasvatusta yliopistollisen koulutuksen sekä ammattikorkeakouluverkoston vakiinnuttaminen. Varhaiskasvatusta yliopistollisissa koulutusyksiköissä valmistuu kasvatustieteen

⁴ Hujala 2002; Karila, Kinos & Virtanen 2001.

⁵ Hujala ym. 1998; Nummenmaa 2001.

⁶ Ruoppila, Hujala, Karila, Kinos, Niiranen & Ojala 1999.

⁷ Hakkarainen 2002a; 2002b; Karila ym. 2001.

⁸ esim. Alanen 1992; Cannella 1997; David 1998; Dencik 1998; Hakkarainen 2002b; Hujala ym. 1998; Karila ym. 2001; Puroila 2002.

⁹ esim. Kinos 2002.

kandidaatteja ja kasvatustieteen maistereita, joiden pääaineena on kasvatustiede, erityisesti varhaiskasvatus. Lisäksi yliopistot vastaavat varhaiskasvatuksen tieteellisestä jatkokoulutuksesta. Ammattikorkeakoulujen sosiaali- ja terveystieteiden osastoissa koulutetaan sosionomeja, joista lapsiin ja nuoriin erikoistuvat opiskelijat työllistyvät varhaiskasvatuksen kentälle. Toisen asteen koulutuksesta valmistuvia lähihoitajia työllistyy niinkään varhaiskasvatuksen tehtäviin.

Käytännössä koulutusjärjestelmän muutokset ovat johtaneet siihen, että varhaiskasvatuksen työntekijöiden koulutustaustat ovat monimuotoistuneet. Esimerkiksi päiväkotien työntekijöissä on edellä mainittujen kvalifikaatioiden omaavien työntekijöiden ohella myös 2-vuotisen lastentarhanopettajakoulutuksen, 3-vuotisen lastentarhanopettajakoulutuksen, sosiaalikasvattajakoulutuksen, lastenhoitajakoulutuksen ja päivähoitajakoulutuksen saaneita työntekijöitä.

Perhepäivähoitajien koulutus on ollut pitkään hajanaista, ja vuosittuhannen vaihteeseen saakka ainoana perhepäivähoitoon tähtäävänä koulutusmuotona ovat olleet perhepäivähoitajakurssit. Vuonna 2000 opetushallitus hyväksyi perhepäivähoitajien ammattitutkinnon yhtenäiset perusteet, mitä voidaan pitää merkittävänä edistysaskeleena perhepäivähoitajien koulutuksen yhtenäistämisen ja perhepäivähoidon sisällön kehittämisen kannalta¹⁰.

3 Varhaiskasvatuspalveluihin kohdistuvia haasteita

Varhaiskasvatuspalvelut koostuvat kunnan tai yksityisen järjestämästä päivähoitosta ja esiopetuksesta sekä muusta varhaiskasvatustoiminnasta. Muuta varhaiskasvatustoimintaa ovat avoin varhaiskasvatustoiminta eri muotoineen sekä seurakuntien tai järjestöjen organisoima kerhotoiminta¹¹. Kokonaisuutena suomalaisia pienten lasten ja lapsiperheiden palvelu- ja tukijärjestelmää on pidetty kansainvälisesti arvioiden korkeatasoisena palvelujen saatavuuden, monipuolisuuden, henkilöstön koulutustason sekä vanhempien valinnan mahdollisuuksien ansiosta. Järjestelmän heikkoutena on OECD:n arvion mukaan ollut kattavan opetussuunni-

¹⁰ Hujala & Lindberg 1998; Parrila 2002.

¹¹ STM 2002:9.

telman puuttuminen. Huolenaiheena nostetaan esiin myös nuorempien, alle esiopetusikäisten lasten asema. Niinikään kehittämishaasteita kohdistetaan teoreettisen tiedon ja käytännön työn parempaan yhdistämiseen, perheiden kanssa tehtävään yhteistyöhön sekä tietotekniikan mukanaan tuomien uusien työskentelytapojen ja toimintaympäristöjen kehittämiseen¹².

Viime vuosien aikana kuntien lakisääteiset velvoitteet varhaiskasvatuspalvelujen järjestämiseen ovat lisääntyneet subjektiivisen päivähoito-oikeuden ja esiopetusuudistuksen myötä. Parhailtaan keskustellaan peruskoulun ensimmäisen ja toisen luokan oppilaiden aamu- ja iltapäivähoidon järjestämisestä.¹³ Vaikka kuntien velvoitteet varhaiskasvatuspalvelujen järjestämiseen ovat lisääntyneet, kunnilla on varsin paljon liikkumatilaa palvelujen järjestämisen ja niiden sisällön suhteen. Vuoden 1993 valtionosuus uudistuksen myötä valtio vetäytyi palveluiden yksityiskohtaisesta resurssi- ja ohjausvastuusta ja siirsi sen kunnille¹⁴. Kunnallisen itsehallinnon vahvistumisen myötä valtion normiohjaus vähentyi ja painopiste siirtyi entistä enemmän informaatio-ohjauksen suuntaan¹⁵.

Tarve ohjausjärjestelmän edelleen kehittämiseen on noussut esiin vuosituhannen vaihteessa. Nopea yhteiskunnallinen muutos ja siihen liittyvä alueellinen eriytymiskehitys on johtanut siihen, että kunnat ja kuntalaiset ovat eriarvoisessa asemassa palvelujärjestelmän toimivuuden suhteen. Keskustelu palvelujen laadusta ja laadunhallinnasta on voimistunut monilla yhteiskuntaelämän sektoreilla. Laadunhallinnan menetelmien kehittäminen ja käyttöönotto nostettiin yhdeksi tavoitealueeksi valtakunnallisessa Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelmassa vuosille 2000-2003¹⁶. Myös helmikuussa 2002 hyväksytyissä *varhaiskasvatuksen valtakunnallisissa linjauksissa* laadunhallinta nähdään yhtenä kehittämisen painopistealueena. Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset sekä syksyllä 2003 valmistuneet *Varhaiskasvatus-*

¹² Varhaiskasvatus Suomessa. 2001.

¹³ OPM 2002:29; Pulkkinen 2002.

¹⁴ Ohjausjärjestelmän muutoksesta ks. Välimäki & Rauhala 2000; Kahiluoto & Ilmonen 2001.

¹⁵ Kahiluoto & Ilmonen 2001.

¹⁶ STM 1999:16.

*suunnitelman perusteet*¹⁷ tulevat yhtenäistämään varhaiskasvatuksen periaatteet ja kehittämisen painopistealueet valtakunnan tasolla. Kuntia haastetaan rakentamaan omat varhaiskasvatuksen linjauksensa osana hyvinvointipoliittisia ja lapsipoliittisia ohjelmiaan. Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta kunnat tulevat myös laatimaan joko yksin tai yhdessä muiden kuntien kanssa omat varhaiskasvatussuunnitelmansa. Lisäksi suositellaan yksikkö- ja lapsikohtaisten suunnitelmien käyttöönottamista. Kaiken kaikkiaan suunnittelu tulee lähivuosina painottumaan varhaiskasvatuksen toimintaympäristöissä aivan eri tavalla kuin aikaisemmin.

Viime vuosien aikana julkisuudessa on käyty keskustelua erityisen tuen tarpeessa olevien lasten ja perheiden määrän kasvusta¹⁸. Varhaiskasvatuksen näkökulmasta tämä on merkinnyt kolmiulotteista kehittämishaastetta: a) kehittää henkilöstön varhaiseen havaitsemiseen ja puuttumiseen liittyvää perusosaamista, b) kehittää erityispalveluja ja erityisosaamista varhaiskasvatuksen alueella sekä c) kehittää moniammatillista ja monitoimijaista yhteistyötä muiden lasten ja lapsiperheiden kanssa työskentelevien tahojen kanssa. Valtakunnallisen kuntatutkimuksen mukaan lapset ovat eriarvoisessa asemassa päivähoidon erityispalvelujen saatavuuden ja riittävyyden suhteen asuinkunnasta riippuen¹⁹. Alle kouluikäisiä erityistuen tarpeessa olevia lapsia on lukumääräisesti eniten suurissa kunnissa, joissa on myös tarjolla lasten kasvua ja kehitystä tukevia erityispalveluja. Monin paikoin koetaan kuitenkin näiden palvelujen olevan riittämättömiä tarpeeseen nähden. Pienissä kunnissa erityisvarhaiskasvatuksen ongelmana on taas se, että erityispalveluja ja erityisosaamista ei ole käytettävissä oman kunnan alueella²⁰.

Varhaiskasvatuksen asema palvelujärjestelmässä on nousmassa yhdeksi keskeiseksi kehittämishaasteeksi 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Vuosien ajan on käyty keskustelua siitä, tulisiko päivähoidon kuulua sosiaalitoimen vai sivistystoi-

¹⁷ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet.

http://www.stakes.fi/varttua/ajankohtaista/vasu_valmis2003.rtf

¹⁸ Pihlaja & Juntila 2001.

¹⁹ Pihlaja 1998.

²⁰ Svärd 2001.

men hallinnon alaan²¹. Tässä keskustelussa on tunnistettavissa päivähoiton sosiaalipalvelullisen ja pedagogisen funktion välinen jännite, joka juontaa juurensa päivähoitojärjestelmän reilun satavuotisen historian alkulähteille saakka²². Näihin saakka päivähoito on kuulunut sosiaalitoimen hallinnonalaan. Esiopetusuudistuksessa kunnille annettiin vapaus päättää, minkä hallinnonalan alaisuudessa esiopetusta toteutetaan. Elokuun 2003 alusta voimaan astuu kokeilulaki, jonka mukaan kunnat voivat päättää myös päivähoiton, kotihoidontuen ja yksityisen hoidontuen hallinnonalasta. Valtakunnan tasolla vastuu päivähoiton ohjauksesta ja resursoinnista tulee kuitenkin edelleenkin säilymään sosiaali- ja terveysministeriöllä.

4 Muuttuva varhaiskasvatustyö

Viime vuosien aikana julkisuudessa on keskusteltu varhaiskasvatustyön puitetekijöistä. Lasten päivähoiton tilannekatsaus²³ nostaa esiin puutteita varhaiskasvatuksen henkilöstön määrässä ja sijaisjärjestelyissä. Uudenlaisia työjärjestelyjä tulee edellyttämään myös lisääntyvä vuorohoidon tarve. Lisäksi varhaiskasvatuksen kentältä tulee viestejä siitä, että työ on monissa yksiköissä yhä pirstaleisempaa: lasten hoitosuhteet ovat lyhytaikaisia, lapsiryhmät vaihtuvia. Työ edellyttää jatkuvaa muutosta ja joustavuutta.

Varhaiskasvatustyön sisällöllinen ydin on kaksiulotteinen: varhaispedagoginen ja vanhemmuuden tukemiseen tähtäävä. Viime vuosien varhaiskasvatustutkimus on osoittanut monia merkittäviä varhaispedagogiikan kehittämistarpeita sekä perhepäivähoiton että päiväkotitoiminnan puolella²⁴. Vanhemmuuden tukemiselle haasteita asettaa se, että viime vuosien aikana suomalaisen yhteiskunnan nopea muutos on monin eri tavoin heijastunut pienten lasten ja lapsiperheiden elämään²⁵. Perherakenteet ovat monimuotoisempia kuin ennen lisääntyvien avioerojen ja uusperheiden muodostumisen myötä. Monet perheet tasapainoilevat myös per-

²¹ STM 2000:15.

²² Päivähoitojärjestelmän historiallisesta kehityksestä ks. esim. Välimäki & Rauhala 2000.

²³ STM 2002: 14.

²⁴ Parrila 2002; Puroila 2002.

²⁵ Heikkilä, Kaakinen & Korpelainen 2003.

he-elämän asettamien vaatimusten sekä työttömyyden, työsuhteiden epävakauden ja työelämän kuluttavuuden keskellä. Julkisudessa keskustellaan lasten ja perheiden pahoinvoinnin lisääntymisestä sekä erityisen tuen tarpeen lisääntymisestä. Lisäksi kansainvälistyminen ja ihmisten liikkuvuus maiden rajojen yli heijastuu varhaiskasvatukseen siten, että palveluiden piirissä on eri kulttuureissa eläneitä lapsia. Varhaiskasvatuksen työntekijät kohtaavat perherakenteeltaan, elämäntilanteeltaan sekä etniseltä, kulttuuriselta ja uskonnolliselta taustaltaan erilaisia perheitä²⁶. Palvelujen laadun kriteeriksi nostetaan yhä useammin asiakaslähtöisyys²⁷. Myös perheen ja päivähoiton yhteistyössä tavoitteena on *vanhempien osallisuus, kasvatuksellinen kumppanuus ja perhelähtöinen ammatillisuus*²⁸. Osallisuuden, kumppanuuden ja perhelähtöisyyden toteutuminen käytännössä edellyttää kodin ja päivähoiton välisten rajojen tiedostamista sekä uudenlaisen vuorovaikutusareenan luomista kodin ja päivähoiton välille.

Kaiken kaikkiaan varhaiskasvatuksen parissa työskentelevien ammattilaisten työn vaativuustekijät ovat muuttuneet voimakkaasti viimeisen vuosikymmenen aikana²⁹. Keskeiset muutos suunnat ja –haasteet on tiivistettävissä seuraavaan viiteen ulottuuteen:

- Staattisista työjärjestelyistä joustaviin työjärjestelyihin.
- Käsitömmäisestä työorientaatiosta laaja-alaisesti, teoreettisesti hallittuun työotteeseen³⁰.
- Staattisesta osaamisesta dynaamiseen, kehittyvään osaamiseen³¹.
- Yksilöllisestä osaamisesta moniammatilliseen yhteistyöhön ja jaettuun osaamiseen³².
- Ammatillislähtöisestä lapsi- ja perhelähtöiseen työhön³³.

²⁶ Lasten ja lapsiperheiden tilanteista ks. Järventie & Sauli 2001; Kahiluoto 2002; Pihlaja & Kontu 2001; Pulkkinen 2002; Törrönen 2001.

²⁷ esim. Sosiaali- ja terveydenhuollon laadunhallinta 2000-luvulle 1999.

²⁸ Foot ym. 2002; Puroila 2002; 1997; STM 2002:9; STM 2003:20.

²⁹ Puroila 2001.

³⁰ Hujala ym. 1998; Puroila 2001; ks. myös Engeström 1995.

³¹ Karila & Nummenmaa 2001; Puroila 2001.

³² STM 2003:7; Karila & Nummenmaa 2001.

³³ Määttä 2001; Puroila 2002; 2001; 1997.

Työn vaativuuden muutos koskettaa hoito- ja kasvatushenkilöstön ohella *varhaiskasvatuksen johtavia* työntekijöitä. 1990-luvulle saakka johtajuuteen liittyvät kysymykset ovat olleet marginaalisia varhaiskasvatuksen tutkimuksessa ja koulutuksessa. Viime vuosikymmenellä virinnyt varhaiskasvatuksen johtajuuden tutkimus on kuitenkin osoittanut, että johtajalla on keskeinen merkitys varhaiskasvatuksen sisällön ja laadun arvioinnissa ja kehittämisessä³⁴. Suomalaisessa yhteiskunnassa ohjausjärjestelmän muutos on merkinnyt sitä, että vastuu varhaiskasvatustyön sisällön ja laadun arvioinnista ja kehittämisestä on siirtynyt entistä enemmän paikallisen tason toimijoiden tehtäväksi. Ulkoisen kontrollin sijaan painotetaan työntekijöiden professionalismia ja professionaalista itsekontrollia³⁵. Tämä asettaa uudenlaisia ammatillisuuden kehittämisen haasteita varhaiskasvatuksen johtajuudelle sekä päivähoitoyksiköiden tasolla että kunnan tasolla.

POHJOISSUOMALAISEN VARHAISKASVATUKSEN TILA JA KEHITTÄMISTARPEET

1 Tieteellinen varhaiskasvatus

Tällä hetkellä Oulun yliopiston varhaiskasvatuskeskus on Suomen pohjoisin varhaiskasvatuksen yliopistollinen tutkimus- ja koulutusyksikkö. Varhaiskasvatusta koskeva tutkimustoiminta on vahvistunut, ja vuosien 2002-2003 aikana yksiköstä on valmistunut neljä varhaiskasvatuksen alaan kuuluvaa väitöskirjatutkimusta³⁶. Lapin läänin alueella ei ole varhaiskasvatuksen yliopistollista tutkimus- ja koulutusyksikköä. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että varhaiskasvatukseen liittyvää yliopistollista tutkimustoimintaa on alueella rajoitetusti. Haasteena on myös olemassa olevan tutkimustiedon välittyminen käytännön työhön sekä tutkimuksen ja käytännön välisen vuorovaikutuksen vahvistaminen koko Pohjois-Suomen alueella.

³⁴ Hujala & Puroila 1998; Jorde-Bloom 1992; Nivala 1999; Rodd 1994.

³⁵ Puroila, Sarvela-Pikkarainen & Melnik 2002.

³⁶ Estola 2003; Linnatsalo 2002; Parrila 2002; Puroila 2002.

- Kehitetään edelleen varhaiskasvatustutkimusta Pohjois-Suomessa.
- Vahvistetaan varhaiskasvatustutkimuksen asemaa Lapin läänissä.
- Kehitetään tutkimustiedon välittymistä Pohjois-Suomen alueella.
- Vahvistetaan tutkimuksen ja käytännön välistä vuorovaikutusta.

2 Koulutusjärjestelmä

Pohjois-Suomen alueella *päiväkotien* työntekijät ovat pääsääntöisesti muodollisesti päteviä tehtäviinsä. Tästä selkeän poikkeuksen tekee erityislastentarhanopettajien ammattiryhmä³⁷. Yhtenä syynä tähän voidaan pitää sitä, että pohjoisin erityislastentarhanopettajia kouluttava yksikkö on Jyväskylän yliopisto. *Perhepäivähoitajien* osalta tilanne on siinä mielessä ongelmallinen, että hoitajien pätevyysvaatimuksia ei ole lakisääteisesti määritelty. Käytännössä hoitajien koulutukselliset taustat ovat varsin monimuotoiset. Myös erityislasten henkilökohtaisina *avustajina* tai *ryhmäavustajina* toimivien koulutustarpeet nousevat toistuvasti esiin Pohjois-Suomen alueella.

Korkeakoulutasoista varhaiskasvatuksen peruskoulutusta toteutetaan Pohjois-Suomen alueella Oulun yliopiston ohella Rovaniemen ammattikorkeakoulussa, Kemi-Tornion ammattikorkeakoulussa, Oulun seudun ammattikorkeakoulussa, Oulun diakonia-ammattikorkeakoulussa sekä Keskipohjanmaan ammattikorkeakoulun Ylivieskan yksikössä. Lähihoitajakoulutusta on molempien läänien alueella toisen asteen oppilaitoksissa. Perhepäivähoitajan ammattitutkintoon liittyvää koulutusta on niinikään molempien läänien alueella.

Ammattikorkeakoulujen ja toisen asteen oppilaitosten osalta nykyiset koulutusyksiköt sijoittuvat molempien läänien alueelle, ja ne pystyvät kattamaan hyvin alueellisen koulutustarpeen. Yliopistollisen varhaiskasvatuksen osalta koulutuksen painottuminen Ouluun ei nykyisellään parhaalla mahdollisella tavalla palvele varhaiskasvatuksen kehittymistä tasapuolisesti koko Pohjois-

³⁷ Alasalmi-Husso 2003.

Suomen alueella. Haasteena on myös kehittää ja laajentaa varhaiskasvatuksen henkilöstön mahdollisuuksia osallistua tieteelliseen jatkokoulutukseen.

Varhaiskasvatuksen koulutuksen uudistuminen ja työntekijöiden koulutustaustojen monimuotoistuminen on haaste koulutusorganisaatioiden väliselle yhteistyölle sekä henkilöstön täydennyskoulutukselle. Kuntatyönantajien velvoite henkilöstön täydennyskoulutukseen on kuitenkin poistunut³⁸, ja henkilöstön mahdollisuudet osallistua täydennyskoulutukseen vaihtelevat. Kunnissa on tehty vaihtelevalla tavalla henkilöstön koulutussuunnitelmia³⁹. Olemassa oleva täydennyskoulutus on pääosin koordinoimatonta eivätkä koulutussisällöt vastaa kaikilta osin koulutustarpeita. Eri-tyisen haasteen täydennyskoulutukselle asettaa saamelaisen varhaiskasvatuksen kehittämiseksi tarvittava saamen kieleen ja -kulttuuriin liittyvä lisäkoulutus. Tämän koulutuksen tulisi olla sekä määrällisesti että laadullisesti riittävää⁴⁰.

- Kehitetään rakenteita, jotka parantavat mahdollisuuksia osallistua varhaiskasvatuksen yliopistolliseen perus- ja jatkokoulutukseen nykyistä laajemmin.
- Käynnistetään erityislastentarhanopettajan pätevyyteen tähtäävä koulutusta Pohjois-Suomessa.
- Kehitetään perhepäivähoitajien sekä erityispäivähoidossa työskentelevien avustajien kouluttautumismahdollisuuksia.
- Käynnistetään saamelaisen varhaiskasvatuksen kehittämiseksi tarvittavaa lisäkoulutusta.
- Kehitetään koulutusorganisaatioiden välistä yhteistyötä ja koulutuksen koordinointia.

3 Palvelujärjestelmä

Viime vuosien aikana alueellinen eriytymiskehitys on ollut nopeaa Pohjois-Suomen alueella. Muuttoliike, väestön keskittyminen kasvukeskuksiin ja väestörakenteen vinoutuminen on asettanut

³⁸ Kansallisen sosiaalialan kehittämishankkeen myötä sosiaalialan henkilöstön täydennyskoulutusta ollaan taas lakisääteistämässä.

³⁹ Kahiluoto 2002; Lasten päivähoito Lapin läänissä 2001.

⁴⁰ Saamelaiskäräjien kommentti käsikirjoitusversioon 11.6.2003.

Pohjois-Suomen kunnat erilaisten haasteiden eteen varhaiskasvatustalvelujen ylläpitämisen ja kehittämisen suhteen⁴¹.

Lapin ja Pohjois-Pohjanmaan alue kattaa 62 kuntaa, ja sen väestöpohja on noin 560 000 asukasta. Asukkaista keskimäärin 9% (50 000) on 0-6-vuotiaita lapsia. Alle kouluikäisten lasten osuus väestöstä vaihtelee kuitenkin huomattavasti kunnittain (4,8%-14,8%)⁴². Päivähoitotalvelujen tarve on kaiken kaikkiaan vähemmän päin⁴³. Kuntien välillä on tässä suhteessa kuitenkin erittäin suuria eroja. Eroja on myös siinä, missä määrin alle kouluikäiset lapset ovat päivähoitotalvelujen piirissä. Lapin läänin alueella kunnallisessa päivähoidossa olevien lasten osuus vaihtelee 25 ja 70% välillä⁴⁴. Vertailun vuoksi todettakoon, että koko maassa alle kouluikäisistä lapsista noin 46% osallistuu kunnan järjestämään päivähoitoon. Esiopetukseen osallistuu sekä Pohjois-Pohjanmaalla (90%) että Lapissa (95%) valtaosa 6-vuotiaiden ikäluokasta⁴⁵.

Päivähoitomuodot vaihtelevat kunnittain. Pohjois-Suomen alueella on useampia kuntia, joissa ei ole lainkaan päiväkotia. Näissä kunnissa päivähoitotalvelut tuotetaan joko perhepäivähoitona tai ryhmäperhepäivähoitona. Toisaalta taas esimerkiksi Oulun kaupungissa kunnallisten päiväkotien kokopäivähoito on suurin palvelumuoto. Päiväkotihoido on lisännyt suosiotaan ja perhepäivähoito vähentynyt entisestään⁴⁶. Järjestöjen, yhdistysten tai seurakuntien toteuttamaa avointa varhaiskasvatustoimintaa on Pohjois-Suomen alueella runsaasti. Näiden tahojen toiminta on täydentänyt merkittäväällä tavalla varhaiskasvatustalvelujen kirjoa tilanteessa, jossa kunnan tarjoama koululaisten aamu- ja iltapäivähoito on vähentynyt⁴⁷.

Laki lasten päivähoidosta edellyttää, että kunnan on huolehdittava siitä, että lasten päivähoitoa voidaan antaa lapsen äidinkiele-

⁴¹ Lapin läänin perustalvelujen arviointiraportti 2000; Lasten päivähoito Lapin läänissä vuonna 2001; Oulun läänin perustalvelujen arviointiraportti, 2000.

⁴² Kuntien järjestämät lasten ja nuorten talvelut vuonna 2000.

⁴³ Kahiluoto 2002.

⁴⁴ Lasten päivähoito Lapin läänissä vuonna 2001.

⁴⁵ Oulun läänin perustalvelujen arviointiraportti 2000; Lapin läänin perustalvelujen arviointiraportti 2000.

⁴⁶ Lasten päivähoito 2000..

⁴⁷ ks. Kahiluoto 2002.

nä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä⁴⁸. Asetus päivähoidosta velvoittaa tukemaan lasten omaa kieltä ja kulttuuria yhteistyössä kyseisen kulttuurin edustajien kanssa⁴⁹. Pohjois-Suomen osalta nämä säädökset asettavat merkittävän veloitteen saamelaisen varhaiskasvatuksen toteuttamiseen. Tehdyissä selvityksissä ilmenee kuitenkin, että saamelaisten omakieliset palvelut toteutuvat nykyisellään heikosti⁵⁰. Saamelaisten lasten päivähoito ei riittävästi tue saamenkielen ja saamelaisen kulttuuri-identiteetin kehittymistä⁵¹. Vähemmistökulttuureja koskevissa selvityksissä ja tutkimuksissa on saatu rohkaisevia tuloksia esimerkiksi varhaislapsuuden kielikylpy-kokeiluista. Saamelaisalueella onkin nousut esiin tarve perustaa saamenkielen kielikylpy jokaiseen neljästä saamelaisalueen kunnasta. Inarin kunnan alueella tarvetta olisi kielikylpyyn kaikilla kolmella saamenkielellä (pohjois-, inarin- ja koltansaame). Saamelaisen varhaiskasvatuksen toteuttamiseksi olisi huolehdittava riittävän rahoituksen järjestämisestä saamelaisalueen kunnille⁵².

Valtakunnan tasolla havaitut erityisvarhaiskasvatuksen kehittämishaasteet ilmenevät myös Pohjois-Suomen alueella. Valtakunnallisen päivähoitokyselyn aineiston mukaan Oulun ja Lapin läänissä oli vuonna 2001 päivähoidossa 1513 erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevaa lasta, joille on ohjattu tukitoimia. Lastensuojelun tukitoimenpiteenä päivähoitopaikka oli myönnetty 367 lapselle. Yli puolet Pohjois-Suomen kunnista arvioi, että näiden lasten lisäksi on päivähoidossa jonkin verran lapsia, joilla olisi erityisen tuen tarvetta, mutta joille tukitoimia ei ole kyetty järjestämään⁵³. Huomionarvoista on myös se, että joissakin kunnissa yli puolet alle kouluikäisistä lapsista ei ole julkisen varhaiskasvatuksen piirissä. Näissä tapauksissa lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen ongelmien varhainen havaitseminen ja niihin puuttuminen ei siis voi tapahtua päivähoidon puitteissa.

⁴⁸ Laki lasten päivähoidosta 36/1973.

⁴⁹ Asetus lasten päivähoidosta 239/1973.

⁵⁰ Saamenkielisten peruspalvelujen kartoitus 2001.

⁵¹ Näkkäläjärvi 2002; Äärelä 2001.

⁵² Saamelaiskäräjien kommentti käsikirjoitukseen 11.6.2003.

⁵³ Lasten päivähoito Lapin läänissä 2001; Lasten päivähoito Oulun läänissä 2001.

Ainoastaan muutamassa kunnassa on mahdollista sijoittaa erityisen tuen tarpeessa oleva lapsi erityisryhmään. Useimpien erityistä tukea tarvitsevien lasten hoito ja kasvatusta toteutuu tavallisissa perhepäivähoito- ja päiväkotiryhmissä. Näissä ryhmissä työskentelevän henkilöstön erityispedagoginen osaaminen vaihtelee, sillä nykymuodossaan varhaiskasvatukseen koulutukseen sisältyy vähän kaikille yhteisiä erityispedagogisia opintoja. Henkilöstön saama *ohjaus, tuki ja konsultaatio* ovat myös riittämättömiä, sillä 57 Oulun ja Lapin läänin 73 kunnasta ilmoittaa kiertävän erityislastentarhanopettajan palveluiden olevan riittämättömiä. 43 kunnasta nämä palvelut puuttuvat kokonaan. Myös mahdollisuudet käyttää muita tukipalveluja kuten psykologi-, puheterapia-, fysioterapia- ja toimintaterapiapalveluja koetaan monissa kunnissa liian vähäisinä⁵⁴. Koska päteviä erityisasiantuntijoita on vaikeaa rekrytoida pieniin kuntiin, on *seudullinen yhteistyö* nähty mahdollisuutena parantaa erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien lasten ja perheiden tilannetta kunnissa. Perinteitä ylikunnalliselle yhteistyölle on kuitenkin Pohjois-Suomen alueella vaihtelevasti. Joissakin seutukunnissa yhteistyöllä on jo suhteellisen vakiintuneita muotoja. Toisissa seutukunnissa taas ylikunnallinen ja seutukunnallinen yhteistyö erityisvarhaiskasvatuksen alueella on vasta käynnistymässä.

Varhaiskasvatuksen suunnittelun, arvioinnin, ohjauksen ja laadunhallinnan kehittäminen on mittava haaste Pohjois-Suomen varhaiskasvatuksen toimijoille. Kuntien itsehallinnon vahvistuksessa lasten kaikinpuolisen hyvinvoinnin edistämiseksi keskeisiksi nousevat kuntien valitsevat toimintalinjat ja strategiat. Tehdyn selvityksen mukaan vain muutamassa Pohjois-Suomen kunnassa on tällä hetkellä olemassa lapsi- ja nuorisopoliittisia linjauksia⁵⁵. Suunnittelutyötä on tehty laajamittaisesti kuitenkin esiopetukseen liittyen, sillä esiopetusuudistuksen yhteydessä kunnat velvoitettiin tekemään omat esiopetuksen opetussuunnitelmansa. Lähiaikoina kuntien on laadittava 0-5-vuotiaiden lasten varhaiskasvatusta koskevat suunnitelmat⁵⁶. Kunnissa on niinkään käynnistynyt keskus-

⁵⁴ Lasten päivähoito Lapin läänissä 2001; Lasten päivähoito Oulun läänissä 2001.

⁵⁵ Vierelä 2003.

⁵⁶ STM 2002:9.

telu siitä, minkä monijäsenenisen toimielimen hoidettavaksi lasten päivähoiton sekä kotihoidon ja yksityisen hoidon tuen hallinto kunnassa annetaan.

Kehitetään lasten ja lapsiperheiden tarvitsemia perus- ja erityispalveluja Pohjois-Suomen alueella.

Kehitetään yhteistyötä eri toimijoiden ja toimijatahojen välillä.

- Kuntien välisen yhteistyön kehittäminen
- Moniammatillisen, sektorirajoja ylittävän yhteistyön (esim. päivähoito, neuvola, esiopetus, koulu, sosiaalityö) kehittäminen.
- Varhaiskasvatuspalvelujen välisen yhteistyön kehittäminen
- Julkisen sektorin ja järjestöjen välisen yhteistyön kehittäminen

Kehitetään varhaiskasvatuspalveluja sisällöllisesti.

- Varhaispedagogiikan kehittäminen
- Perhetyön kehittäminen
- Lapsen tai perheen tilanteessa ilmenevien ongelmien varhainen havaitseminen ja niihin puuttuminen
- Saamelaisen varhaiskasvatuksen kehittäminen

Kehitetään varhaiskasvatuksen laadunhallintaa ja ohjaustoimintaa.

- Kehitetään varhaiskasvatuksen suunnittelua, kehittämistoimintaa ja arviointia
- Kehitetään varhaiskasvatuksen ohjausta ja johtamista
- Käynnistetään Pohjois-Suomen alueella keskustelua päivähoiton asemasta ja hallinnosta palvelujärjestelmässä.

4 Käytännön varhaiskasvatustyö

Ammatillista varhaiskasvatustyötä tehdään Pohjois-Suomen alueella erilaisissa toimintaympäristöissä. Eri päivähoitomuodot - perhepäivähoito, ryhmäperhepäivähoito, päiväkotitoiminta sekä avoin varhaiskasvatustoiminta – luovat erilaiset edellytykset ja haasteet varhaiskasvatuksen toteuttamiselle. Näihin saakka esiopetus ja päiväkotitoiminta ovat olleet kehittämisen keskiössä. Selkeä haaste on ulottaa kehittämistoiminta koskemaan päiväkotitoiminnan ja esiopetuksen ohella myös muita varhaiskasvatustalvelujen muotoja. Perhepäivähoidon kehittämiseen tulee erityisesti kiinnittää huomiota, koska perhepäivähoito on monissa pohjoissuomalaisissa kunnissa keskeinen, jopa ainoa tarjolla oleva päivähoitomuoto.

Lasten ja lapsiperheiden monimuotoiset ja muuttuvat elämäntilanteet haastavat arvioimaan varhaiskasvatustyön nykytilaa ja kehittämistarpeita. Pohjois-Suomen kuntiin suunnatussa selvityksessä nousi esiin kaksi keskeistä kehittämisaluetta: perhetyö⁵⁷ sekä erityistuen tarpeessa olevien lasten hoito ja kasvat⁵⁸. Vanhemmuuden ja kotikasvatuksen tukeminen on perinteisesti kuulunut päivähoidon toimintakenttään. Käytännössä perheitten kanssa tehtävän yhteistyön muodot ja intensiivisyys ovat vaihdelleet voimakkaasti⁵⁹. Perhetyön kehittämisen haaste koskettaa kaikkien asiakasperheitten kanssa tehtävää työtä. Erityisen kehittämishaasteen asettaa kuitenkin lasten ja perheiden erityisen tuen tarpeen lisääntyminen. Kuntien päivähoidon johtajien käsityksen mukaan perheiden pahoinvointi näyttää lisääntyneen, ja se näkyy erilaisina ongelmina (esim. perheiden hajoaminen ja siitä aiheutuvat huoltajuskriisit, päihde- ja mielenterveysongelmat, moniongelmaisuus, uusavuttomuus). Myös erityistuen tarpeessa olevien lasten määrän ja lastensuojelun tarpeen koetaan kasvaneen⁶⁰.

Nämä muutokset sekä lasten ja perheiden uudenlaiset ja lisääntyneet ongelmat asettavat selkeitä henkilöstön osaamisen ja toimintatapojen kehittämisen tarpeita. Varhaiskasvatuksen työntekijöiden tulisi kyetä ongelmien ja erityistuen tarpeiden varhaiseen

⁵⁷ Perhetyöllä tarkoitetaan tässä suunnitelmassa kaikkien asiakasperheitten kanssa tehtävää yhteistyötä.

⁵⁸ Nämä kehittämishaasteet tulevat esiin myös kansallisessa sosiaalialan kehittämisohjelmassa. STM 2003:20.

⁵⁹ Puroila 1997; 2002.

⁶⁰ Alasalmi-Husso 2003.

havaitsemiseen ja puuttumiseen. Liian vähällä huomiolla on ollut myös se, että päivähoitoa käytetään lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteenä ja monien erityislasten kuntoutus tapahtuu päivähoiton puitteissa. Nämä tekijät edellyttävät toimivia yhteistyökäytäntöjä päivähoiton sekä muiden lasten ja perheiden kanssa toimivien tahojen kesken (mm. terveydenhuolto, sosiaalityö, järjestöt).

Varhaiskasvatusta koskevan tiedon nopeasti lisääntyessä ja muuttuessa yhä keskeisemmäksi osaksi työtä on tullut alan kehityksen seuraaminen, ammatillisen osaamisen jatkuva kehittäminen ja kehittämistyöhön osallistuminen⁶¹. Ammatilliseen uusiutumisen ja varhaiskasvatustyön kehittämisen näkökulmasta tärkeää on toimiva vuorovaikutus tutkimuksen, koulutuksen ja käytännön työn välillä. Pohjois-Suomen alueella tämä merkitsee haastetta luoda varhaiskasvatustyön kehittämisedellytyksiä ja tukirakenteita erilaisissa tilanteissa oleviin kuntiin. Jo tällä hetkellä on olemassa ja kehitteillä rakenteita, jotka mahdollistavat varhaiskasvatusta koskeva tiedon päivittämisen asuinpaikasta riippumatta (esim. ammattilehdet ja varttua-porttaali). Käynnistynyt sosiaalialan osaamiskeskustoiminta pyrkii myös luomaan pysyviä yhteistyörakenteita varhaiskasvatuksen toimijoiden välille koko Pohjois-Suomen alueella. Näiden rakenteiden edelleen kehittäminen ja vakiinnuttaminen on yksi keskeinen tämän suunnitelman tavoitteista.

- Kehitetään erilaisissa toimintaympäristöissä tehtävää varhaiskasvatustyötä.
- Kehitetään varhaiskasvatuksen työntekijöiden perhetyöhön ja erityiskasvatukseen liittyvää osaamista ja toimintakäytäntöjä.
- Kehitetään moniammatillista ja monitoimijaista yhteistyötä lasten ja perheiden kanssa toimivien tahojen kanssa.
- Luodaan edellytyksiä ja tukirakenteita varhaiskasvatustyön pitkäjänteiselle kehittämiselle Pohjois-Suomen alueella.

⁶¹ Puroila 2001; STM 2002:9.

KEHITTÄMISEN TOIMENPITEET

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen toiminnan käynnistymisvaiheessa (8/2001-6/2003) varhaiskasvatuksen kehittämistyössä on painottunut yhteistyöverkostojen luominen ja ylläpitäminen. Keskeistä toiminnassa on ollut myös hankkeiden suunnitteluun ja toteuttamiseen osallistuminen. Toiminnan käynnistyttyä kehittämishaasteita ja yhteistyötarjouksia on tullut esiin siinä määrin, että on tarpeen linjata kehittämistyötä. Jatkossa varhaiskasvatuksen kehittämistyön tulee perustua yhteisesti sovittuihin periaatteisiin. Tämän kehittämisen toimenpiteitä käsittelevän osion tarkoituksena on avata keskustelua kehittämistyön periaatteista ja linjauksista.

1 Kehittämisen periaatteet

- Varhaiskasvatuksen kehittäminen osana POSKE:n toimintaa perustuu varhaiskasvatuksen tiedeperustaan.
- Varhaiskasvatuksen kehittämistoiminta kohdistuu laajasti koko varhaiskasvatuksen kenttään, joka sisältää tieteellisen varhaiskasvatuksen, koulutusjärjestelmän, palvelujärjestelmän sekä käytännön varhaiskasvatustyön. Tavoitteena on niiden välisten yhteyksien vahvistaminen.
- Kehittämistyön suunta on nähtävä kaksiulotteisena: toisaalta keskeistä on varhaiskasvatuksen oman identiteetin ja aseman vahvistaminen, toisaalta tärkeää on rajoja ylittävä yhteistyö (monitieteisyys, ammattikuntarajoja ja sektorirajoja ylittävä yhteistyö). Varhaiskasvatuksen osalta keskeisen yhteistyöhaasteen muodostaa sosiaali-, terveys- ja sivistystoimen välisen yhteistyön vahvistaminen.
- Alueellinen näkökulma: Varhaiskasvatuksen kehittämistyössä pyritään tukemaan tasapuolisesti pohjoissuomalaisen varhaiskasvatuksen kehittymistä. Tämän ohella tavoitteena

on osallistua ja vaikuttaa ajankohtaiseen valtakunnalliseen (ja kansainväliseen) keskusteluun.

- Ohjaus: Varhaiskasvatuksen kehittämistyön suuntaamiseksi on tarpeen perustaa Pohjois-Suomen alueelle eri toimijatahojen edustajista koostuva varhaiskasvatuksen yhteistyöryhmä. Yhteistyöryhmässä tulisi olla edustettuna ainakin seuraavat tahot:
 - Oulun ja Lapin lääninhallitus
 - Oulun ja Lapin yliopistot
 - Ammattikorkeakoulut
 - Kunnat
 - Järjestöt
 - Saamelaiskäräjät
 - POSKE

Yhteistyöryhmän tehtävänä on linjata ja tehdä näkyväksi pohjois-suomalaisista varhaiskasvatusta sekä koordinoita varhaiskasvatuksen kehittämistyötä alueella.

2 Kehittämisedellytysten rakentaminen ja ylläpitäminen

Varhaiskasvatuksen asiantuntemusta POSKE:n organisaatiossa tulisi vahvistaa varhaiskasvatuksen professuurilla. Käytännössä professuuri olisi Oulun yliopiston virka, mutta osaamiskeskus ostaisi professorin työnpanoksen osaamiskeskuksen käyttöön. Professorin työnpanoksesta huomattava osa tulisi suuntautumaan varhaiskasvatuksen vahvistamiseen Lapin läänin alueella.

POSKE:n varhaiskasvatuksen kehittämistyö edellyttää riittäviä henkilöstöresursseja molempien läänien alueella. Kehittämistyön pitkäjänteisyyden turvaamiseksi myös Lapin yksikön pysyvään henkilöstörakenteeseen tulisi sisältyä varhaiskasvatuksen asiantuntemusta.

Alueellisen tasa-arvon näkökulmasta on tärkeää, että varhaiskasvatuksen kehittämistoiminnan edellytykset turvataan Pohjois-Suomen alueella myös kasvukeskusten ja koulutuspaikkakuntien ulkopuolella. Tätä tarkoitusta varten tulisi osaamiskeskusverkostoon rekrytoida Lapin ja Pohjois-Pohjanmaan seutukunnissa toi-

mivia varhaiskasvatuksen asiantuntijoita. Nämä henkilöt voisivat toimia yhteistyön koordinaattorina alueen kuntien varhaiskasvatuksen työntekijöiden, sosiaalialan osaamiskeskuksen, koulutus- ja tutkimusorganisaatioiden henkilöstön sekä muiden toimijatahojen kanssa. Myös opinnäytetöiden ohjaus, paikallisten selvitysten ja tutkimusten toteuttaminen sekä aluetta koskevien kehittämissuunnitelmien suunnittelu kuuluisivat seudullisten asiantuntijoiden toimialaan. Tämä rakenne mahdollistaisi myös opiskelijoiden käytännön harjoittelun toteuttamisen nykyistä laajemmalla alueella.

Hankerahoitusjärjestelmän osalta varhaiskasvatuksen kehittämisresurssien jakoperusteita tulee selkiyttää ja yhdenmukaistaa. Varhaiskasvatuksen kehittämisresurssit tulee turvata huolimatta siitä, minkä hallinnonalan alaisuudessa kuntien varhaiskasvatus järjestetään.

3 Sisällölliset painopistealueet

Varhaiskasvatuksen kehittämisen sisällöllisiä painopistealueita tulevat lähivuosina olemaan:

- Laadunhallinnan ja ohjaustoiminnan kehittäminen (strategiatyö, suunnittelu, arviointi ja johtaminen)
- Varhaiskasvatuspalvelujen kehittäminen (päivähoitopalvelujen monipuolistaminen, muu varhaiskasvatustoiminta, vanhemmuuden tukemisen uudet muodot)
- Pienten lasten varhaiskasvatuksen kehittäminen
- Saamelaisen varhaiskasvatuksen kehittäminen
- Erityisvarhaiskasvatus (varhainen havaitseminen ja puuttuminen, erityisosaamisen ja erityispalvelujen kehittäminen)
- Perhetyö (vanhemmuuden ja kotikasvatuksen tukeminen, perhelähtöinen ammatillisuus, perheiden osallisuus ja vaikuttaminen, kasvatuksellinen kumppanuus)

4 Kehittämistyön menetelmät ja välineet

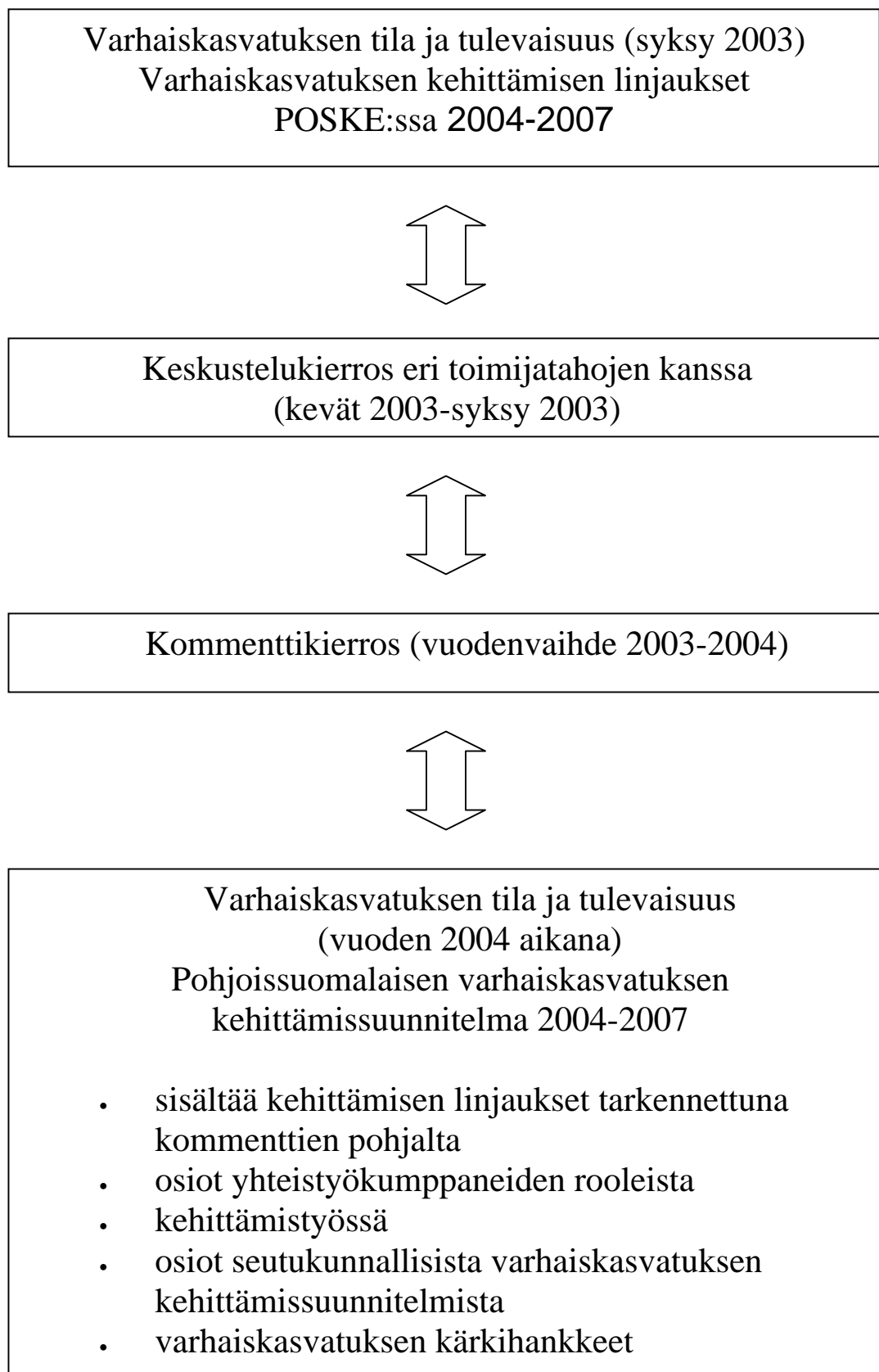
POSKE:n toiminnassa pyritään jatkuvaan uusien kehittämistyön menetelmien ja välineiden kehittämiseen. Tällä hetkellä käytössä olevat kehittämistyön menetelmät rakentuvat seuraavien toimintamallien ympärille:

- Kehittämishanketyöskentely on keskeisin työmenetelmä (ks. liite 1). POSKE:n rooli rakentuu eri kehittämissankkeissa eri tavoin:
 - Hankkeen suunnittelusta ja toteuttamisesta vastaaminen
 - Hankkeeseen osallistuminen (hallinnoinnista, suunnittelusta ja toteuttamisesta vastaa joku yhteistyötaho)
 - Hankkeen ohjausryhmään osallistuminen
- Verkostoituminen ja työkokoukset
- Seminaarit
- Julkaisut
- Uuden teknologian käyttö

Jatkotyöstäminen

Käsillä oleva varhaiskasvatuksen kehittämissuunnitelma tulee suuntaamaan POSKE:n varhaiskasvatuksen kehittämistoimintaa vuosien 2004-2007 aikana. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus ehdottaa, että varhaiskasvatuksesta vastaavat toimijatahot sitoutuvat kehittämään varhaiskasvatusta Pohjois-Suomessa kehittämissuunnitelmassa asetettujen linjausten mukaisesti. Jatkossa suunnitelmaa on tarpeen työstää yhdessä yhteistyötahojen kanssa (Kuvio 1). Tavoitteena on saada aikaan yhteinen pohjoissuomalainen varhaiskasvatuksen kehittämissuunnitelma vuoden 2004 aikana.

Kuvio 1. Varhaiskasvatuksen kehittämissuunnitelman työstämisen prosessi

Liite 1. Luettelo varhaiskasvatukseen liittyvistä hankkeista⁶²

Hankkeen nimi	Aika	Hankkeen vastuutaho	Alue	Rahoitus	Yhteyshenkilö	Vaihe
Erityisvarhaiskasvatukseen liittyvät hankkeet						
SYKE	2002-2005	POSKE	Lapin ja Pohjois-Pohjanmaan kunnat	STM	Hannakaarina Sarvela hsarvela@urova.fi	käynnissä
MERVAKA	2003-2005	POSKE	Lapin läänin kunnat	LLH / syrj Kunnat	Tuija Palosaari tupalosa@urova.fi	käynnissä
VARTU	2003-2005	Raahen seudun kehittämiskeskus	Pyhäjoki Raahe Ruukki Siikajoki Vihanti	OLH / syrj Kunnat	Katariina Mustonen Katariina.Mustonen@raahe.fi	käynnissä
Avoimin ovin	2003-2005	Muhoksen kunta	Liminka Lumijoki Muhos Ylikiiminki	OLH / syrj Kunnat	Rekrytointi menneillään	käynnistyy syksy 2003
Perhetyöhön liittyvät hankkeet						
Perhetyön mahdollisuudet päivähoitossa	2002-2004	POSKE	Oulun kaupunki	Oulun kaupunki	Marja Hiitola-Moilanen Marja.Hiitola-Moilanen@ouka.fi	käynnissä
Tuulia -hanke	2004-2007	Oulun yliopisto	Kempele Kuusamo Pudasjärvi Utajärvi Vihanti	EU-rahoitus-hakemus jätetty syksyllä 2003	Anneli Alasalmi-Husso Anneli.Alasalmi-Husso@oulu.fi	valmisteilla
Empowering parenthood in childhood education	2004-2007	Oulun yliopisto	-	haettu Suomen Akatemialta keväät 2003	Anneli Alasalmi-Husso Anneli.Alasalmi-Husso@oulu.fi	valmisteilla
Laadunhallintaan liittyvät hankkeet						
Varhaiskasvatuksen suunnittelun tukihanke	2004-2005	POSKE	Lapin ja Pohjois-Pohjanmaan kuntia	haetaan syksyllä 2003	Anna-Majja Puroila apuroila@urova.fi	valmisteilla
OVTAS – saamelaisen varhaiskasvatuksen kehittämishanke	2004-2006	POSKE	Saamelaisalueen kunnat	haettu Interreg -rahoitusta	Anu Avaskari Anu.Avaskari@samediggi.inet.fi	valmisteilla
Palvelujen kehittämiseen liittyvät hankkeet						
Moniammatillisella yhteistyöllä lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseen	2003-2004	POSKE	Oulu Oulunsalo Kempele	OLH / syrj		käynnistyy syksy 2003

⁶² Luettelossa ovat mukana ne hankkeet, joiden suunnittelussa ja toteuttamisessa POSKE on ollut kiinteästi mukana. Luettelossa mainittujen hankkeiden ohella POSKE osallistuu useisiin muihin varhaiskasvatuksen hankkeisiin esimerkiksi ohjausryhmätoiminnan kautta.

LÄHTEET:

Alanen, L. 1992: Modern Childhood? Exploring the 'child question' in sociology. Institute for Educational Research. A50. University of Jyväskylä.

Alasalmi-Husso, A. 2003: Selvitys Pohjois-Suomen varhaiskasvatuksen tilasta sekä koulutus- ja kehittämistarpeista. Julkaisematon. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.

Asetus lasten päivähoidosta 239/1973.

Cannella, C.S. 1997: Deconstructing Early Childhood. Social Justice & Revolution. New York: Peter Lang Publishing.

David, T. 1998: Issues in Early Childhood Education in Europe. European Early Childhood Education Research Journal 6(2), 5–17.

Dencik, L. 1998: Modernisation – A Challenge to Early Childhood Education: Scandinavian Experiences and Perspectives. European Early Childhood Education Research Journal 6(2), 19–33.

Foot, H., Howe, C., Cheyne, B., Terras, M. & Rattray, C. 2002: Parental Participation and Partnership in Pre-school Provision. International Journal of Early Years Education. 10(1), 5-19.

Engeström, Y. 1995: Kehittävä työntutkimus. Perusteita, tuloksia ja haasteita. Helsinki: Painokeskus.

Estola, E. 2003: In the language of the mother — re-storying the relational moral in teachers' stories. Acta Universitatis Ouluensis. Oulu: Oulun yliopisto.

Hakkarainen, P. 2002a: Tarvitaanko varhaiskasvatustiedettä? Kasvatus 33(2), 117-118.

Hakkarainen, P. 2002b: Varhaiskasvatus ja tieteellinen tutkimus. Kasvatus 33(2), 133-147.

Heikkilä, M., Kaakinen, J. & Korpelainen, N. 2003: Kansallinen sosiaalialan kehittämisprojekti. Selvityshenkilöiden loppuraportti. STM 2003:11.

Hujala, E. 2002: Uudistuva esiopetus. Oulu: Varhaiskasvatus 90 Oy.

Hujala, E. & Lindberg, P. 1998: Suomalainen päivähoito. Lapsen oikeus varhaiskasvatukseen. Oulu: Oulun yliopisto.

- Hujala, E., Puroila, A-M., Parrila-Haapakoski, S. & Nivala, V. 1998:** Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. Oulu: Varhaiskasvatus 90Oy.
- Hujala, E. & Puroila, A-M. (eds.) 1998:** Towards Understanding Leadership in Early Childhood Education. Cross-cultural Perspectives. Acta Universitatis Ouluensis E35.
- Jorde-Bloom, P. 1992:** The Child Care Director, A critical component of program quality. Educational Horizons.
- Järventie, I. & Sauli, H. (toim.) 2001:** Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WSOY.
- Kahiluoto, T. 2002:** Päivähoidon tilannekatsaus. STM 2002:14.
- Kahiluoto, T. & Ilmonen, K. 2001:** Päivähoidon ohjauksesta. Teoksessa Pihlaja, P. & Kontu, E. (toim.) Työkaluja päivähoidon erityiskasvatukseen. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Karila, K., Kinos, J. & Virtanen, J. 2001:** Varhaiskasvatus muuttuvassa yhteiskunnassa. Teoksessa Karila, K., Kinos, J. & Virtanen, J. (toim.) Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia. Jyväskylä: PS-kustannus, 13-23.
- Karila, K. & Nummenmaa, A-R. 2001:** Matkalla moniammatillisuuteen. Kuvauskohteena päiväkoti. Porvoo: WSOY.
- Kinos, J. 2002:** Kohti lapsilähtöisen varhaiskasvatuksen teoriaa. Kasvatus 33(2), 119-132.
- Kuntien järjestämät lasten ja nuorten palvelut vuonna 2000.** Helsinki: Kuntaliitto.
- Laki lasten päivähoidosta 36/1973.**
- Lapin läänin peruspalvelujen arviointiraportti 2000.** Rovaniemi: Lapin lääninhallitus.
- Lasten päivähoito 2000.** Oulu: Oulun kaupunki.
- Lasten päivähoito Lapin läänissä vuonna 2001.** Rovaniemi: Lapin lääninhallitus.
- Lasten päivähoito Oulun läänissä vuonna 2001.** Julkaisematon valtakunnallisen kyselytutkimuksen aineisto.
- Linnatsalo, S. 2002:** Kasvatuksellinen hyväksyntä ja torjunta kolmessa sukupolvessa. Acta Universitatis Ouluensis.
- Määttä, P. 2001:** Perhe asiantuntijana. Erityiskasvatuksen ja kuntoutuksen käytännöt. Helsinki: Atena.

- Nivala, V. 1999:** Päiväkodin johtajuus. Acta Universitatis Lapponensis 25. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Nummenmaa, A-R. 2001:** Tulkinallinen lähestymistapa varhaiskasvatuksen tutkimuksessa ja teorianmuodostuksessa. Teoksessa Karila, K., Kinon, J. & Virtanen, J. (toim.) Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia. Jyväskylä: PS-kustannus, 25-39.
- Näkkäläjärvi, A-M. 2002:** Giellagoahti – kielikota – kehittämissuunnitelman loppuraportti. Enontekiön kunta / sosiaalitoimi.
- OPM 2002:29.** Koululaisten aamu- ja iltapäivähoidon järjestäminen.
- Oulun läänin peruspalvelujen arviointiraportti.** 2000. Oulu: Oulun lääninhallitus.
- Parrila, S. 2002:** Perhepäivähoito osana suomalaista kasvatustajärjestelmää. Näkökulmia perhepäivähoidon laatuun ja sen kehittämiseen. Acta Universitatis Ouluensis E59.
- Pihlaja, P. 1998:** Päivähoidon syrjällä. Erityispäivähoidon tila 1997. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Pihlaja, P. & Juntila, N. 2001:** Julkishallinnon hajauttaminen – miltä päiväkotiryhmät näyttävät muutosten jälkeen. Lastentarhanopettajaliiton moniste 1/2001.
- Pihlaja, P. & Kontu, E. (toim.) 2001:** Työkaluja päivähoidon erityiskasvatukseen. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Pulkkinen, L. 2002:** Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Puroila, A-M. 2002:** Kohtaamisia päiväkotiarjessa. Kehysanalyttinen näkökulma varhaiskasvatustyöhön. Acta Universitatis Ouluensis. E51.
- Puroila, A-M. 2001:** Päiväkodin johtajan ja lastentarhanopettajan ammatillisen osaamisen ydinalueista. Hanna 8/2001, 6-7.
- Puroila, A-M. 1997:** Perhelähtöinen ammatillisuus - utopiaa vai tulevaisuuden suunta? Teoksessa Suorin tie ei ole aina lyhin. Varhaiskasvatuksessa oppimisen alkua. Helsinki: OAJ, 55-61.
- Puroila, A-M., Sarvela-Pikkarainen, H. Melnik, O. 2002:** Day care centre directors' work in Finland and Russia: A comparative analysis. Teoksessa: Nivala, V. & Hujala, E. (eds.) Leadership in Early Childhood Education. Cross-cultural perspectives. Acta Universitatis Ouluensis E57, 35-48.

- Rodd, J. 1994:** Leadership in Early Childhood: A Pathway to Professionalism. Sydney: Allen & Unwin.
- Ruoppila, I., Hujala, E., Karila, K., Kinos, J., Niiranen, P. & Ojala, M. 1999:** Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Atena.
- Saamenkielisten peruspalvelujen kartoitus. 2001.** Saamelaisasiain neuvottelukunta.
- Sosiaali- ja terveydenhuollon laadunhallinta 2000-luvulle. 1999.** STM, Stakes, Suomen kuntaliitto.
- STM 1999:16.** Sosiaali- ja terveydenhuollon tavoite- ja toimintaohjelma vuosille 2000-2003.
- STM 2000:15.** Lasten päivähoiton kuntatason hallinnon järjestämisvaihtoehtojen lisäämistä selvittävän työryhmän muistio.
- STM 2002:9.** Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista.
- STM 2003:7.** Lastenneuvolatoiminnan asiantuntijatyöryhmän muistio. Opas lastenneuvolatoiminnan järjestämiseksi kunnissa.
- STM 2003:20.** Sosiaalialan kehittämisprojekti. Toimeenpanosuunnitelma.
- Svärd, P-L. 2001:** Kunta erityispalvelujen järjestäjänä päivähoitossa. Teoksessa Pihlaja, P. & Kontu, E. (toim.) Työkaluja päivähoiton erityiskasvatukseen. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 31-51.
- Törrönen, M. (toim.) 2001:** Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Helsinki: Pelastakaa lapset ry.
- Varhaiskasvatus Suomessa. 2001.** OECD:n arviointiin valmistettu taustaraportti. Helsinki: Stakes.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2003.**
http://www.stakes.fi/varttua/ajankohtaista/vasu_valmis2003.rtf
- Vierelä, A. 2003:** Lapsi- ja nuorisopoliittiset ohjelmat. Teoksessa Kinnunen, P. & Kostamo-Pääkkö, K. (toim.) Alueelliset hyvinvointistrategiat. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, 77-105.
- Välimäki, A-L. & Rauhala, P-L. 2000:** Lasten päivähoiton taipuminen yhteiskunnallisiin murroksiin Suomessa. Yhteiskuntapoliittikka 5/2000.
- Äärelä, A. 2001:** Saamelaislasten kasvatusta kieleen ja kulttuuriin tukeva toimintaverkosto projekti 1998-2000. Loppuraportti.

SOSIAALITYÖ NÄKYVÄKSI

Sosiaalityön kehittämissuunnitelma 2003 – 2005

Asta Niskala

OSAAMISKESKUKSEN ROOLI SOSIAALITYÖN KEHITTÄJÄNÄ

Kansalaisten elämäntilanteiden muutokset, hyvinvointitarpeiden ja -vajausten moninaisuus ja ennakoimattomuus ovat haasteita kehittyvälle sosiaalityölle. Sosiaalialan palvelujärjestelmään kohdistuu mukautumis- ja reagoitipaineita. Sosiaalityön uudistaminen kansalaisten tarpeita vastaavaksi edellyttää monitasoista toimintaa. Sosiaalialan osaamiskeskuksia kehitettäessä tavoitteena on parantaa kuntien edellytyksiä riittävien ja korkeatasoisten sosiaalityön perus- ja erityispalvelujen turvaamiseen maan kaikissa osissa. Ensisijaisena tavoitteena on ollut toimivan ja pysyvän yhteistyörakenteen luominen tutkimus- ja opetustoiminnan sekä käytännön työn välille. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskukselle on lisäksi määritelty erityinen valtakunnallinen tehtävä liittyen saamenkielisten hyvinvointipalveluiden kehittämiseen⁶³.

Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus on yksi toiminnallinen kokonaisuus, joka jakaantuu kolmeen toimintayksikköön. Lapin yliopisto toimii osaamiskeskuksen juridisena henkilönä. Oulun toimintayksikköä hallinnoi Oulun kaupunki, Lapin toimintayksikköä Kolpeneen palvelukeskuksen kuntayhtymä ja Saamelaisyksikköä Saamelaiskäräjät. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus määrittelee keskeisiksi tehtäväalueikseen seuraavat: 1) sosiaalialan perus- ja erityisosaamisen ylläpitämisen ja kehittämisen, 2) seudullisten hyvinvointipalvelurakenteiden kehittämisen, 3) muutosta tukevan perus-, jatko- ja täydennyskoulutusrakenteen kehittämisen ja 4) sosiaalisten vaikutusten arvioinnin ja hyvinvointistrategisen työn. Sosiaalityön sisällöllinen kehittäminen on osaamiskeskuksen yksi painopistealue. Toiminnan kestäväksi kehittämiseksi tarvitaan pitkäjänteistä suunnitelmallista työskentelyä.

⁶³ Sosiaali- ja terveysministeriö 2001

Sosiaalityön kehittämissuunnitelman tarkoituksena on sekä linjata Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen sosiaalityön kehittämistoimintaa että toimia keskustelun avaajana Pohjois-Suomen kaikki toimijat kattavan sosiaalityön kehittämisohjelman laatimiseksi.

Lähtökohtana on sosiaalityöntekijöiden tekemän käytännön sosiaalityön sisällöllinen kehittäminen sekä sosiaalityön käytännön, opetuksen, koulutuksen ja tutkimuksen vuorovaikutuksellisten yhteistyökäytäntöjen uudistaminen.

Esitykset perustuvat pääosin sosiaalityön eri toimijoiden kanssa käytyihin keskusteluihin sosiaalityön tilasta ja kehittämistarpeista sekä käytännön sosiaalityöntekijöiden kanssa aloitettuun yhteistyöhön.

Valmisteluvaiheessa suunnitelmaa on kommentoitu laajasti, pääosin sisältöä on pidetty hyvänä. Puutteena nähtiin se, että suunnitelma keskittyy sosiaalityöntekijöiden työhön eikä siinä käsitellä tarpeeksi sosiaalipalveluiden ja sosiaalityön suhdetta. Palkkauksen alhaisuuteen haluttiin myös otettavan kantaa ja kehittämistyöhön katsottiin tarvittavan lisäresursseja. Osaamiskeskus ei voi suoraan vaikuttaa palkkaukseen. Sosiaalityön arvostuksen nostamisella pyritään kuitenkin tukemaan palkkauksen nostamista muiden yliopistotason koulutusta vaativien ammattien tasolle. Sosiaalityön kehittämiseen nivotaan kiinteästi muiden sosiaalipalveluiden ammattilaisten työ, kuten työparityöskentely sosiaaliohjaajien kanssa sekä moniammatillinen tiimityö muiden hyvinvointipalveluja tuottavien ammattilaisten kanssa. Suunnitelmassa keskitytään kuitenkin tässä ensimmäisessä vaiheessa pääasiassa sosiaalityöntekijän ammattinimikettä käyttävien työn kehittämiseen.

POHJOIS-SUOMI SOSIAALITYÖN TOIMINTAYMPÄRITÖNÄ

Pohjois-Suomen alueella tapahtuu eriytymistä kuntien välillä ja eriarvoisuus vahvistuu. Monessa kunnassa väestö vähenee, ikärakenne vanhenee ja työttömyysaste pysyy korkealla. Kuntien taloudelliset resurssit ylläpitää tarvittavaa palvelutarjontaa näyttä-

vät tulevaisuudessa vaikeutuneen⁶⁴. Harvaanasutulla alueella sosiaalityön tarvetta tuottaa matala elintaso ja siihen liittyvät psyykkiset ja sosiaaliset ongelmat⁶⁵. Muuttoliike aiheuttaa ongelmia sekä muuttaneille että maaseudulle jääneille. Lapset jäävät tänä päivänä yhä enemmän yksin ja lasten kokemana yksinäisyys heijastuu yleisenä turvattomuuden tunteena. Pitkään työttöminä olevien nuorten aikuisten vaara syrjäytyä on suuri, jos siihen liittyy mielenterveys- tai päihdeongelma. Perheiden tukiverkot ovat hauraat esimerkiksi lapsiperheiden vanhemmat tekevät muita enemmän töitä ja erityisesti isät tekevät muita useammin ylitöitä. Lapsiperheiden äideistä joka kolmas on epätyypillisessä työsuhteessa⁶⁶. On todettu, että lapsista osa voi paremmin kuin koskaan, mutta osa voi todella huonosti.

Sosiaalibarometrien mukaan julkisten hyvinvointipalvelujen tuottajat katsoivat kansalaisten hyvinvoinnin olevan hyvällä tasolla yleisen ja sosiaalisen turvallisuuden suhteen, mutta vain kohtalaisella tasolla hyvinvoinnin ja taloudellisen turvallisuuden osalta. Pohjois-Suomen alueiden uhat ovat nähtävissä sekä teknisinä, infrastruktuuriin liittyvinä, että sosiaalisina⁶⁷. Siitä huolimatta kuntien ja seutukuntien hyvinvointistrategioissa ja erillisissä hyvinvointiohjelmissa ei juurikaan arvioida oman alueen sosiaalisia voimavaroja. Sosiaalityössä vaikuttaminen mielletään nykyään lähinnä yksilötason muutostyöksi. Sosiaalityöntekijät tekevät pääasiassa yksilötason työtä myös siksi, koska yhteiskunnalliset vaikutussuhteet ovat muuttuneet vaikeammin hallittaviksi. Sosiaalityön ammatillisissa keskusteluissa vastauksena toimintaympäristön muutoksien monimuotoisuudelle on alettu käydä keskustelua asiantuntijuuden vahvistamisesta ja sosiaalityön uudelleen jäsentämisestä⁶⁸. Pohjois-Suomessa sosiaalityöntekijöiden toi-

⁶⁴ Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli 2001

⁶⁵ Kainulainen, Sakari Rintala, Taina Heikkilä, Matti & ja 2001; Heikkilä, Matti & Rintala Taina & Airio, Ilpo & Kainulainen, Sakari 2002:

⁶⁶ Bardy, Marjatta & Salmi, Minna & Heino, Tarja 2001.

⁶⁷ Eronen, Anne & Kinnunen Petri & Selkälä Arto & Siltaniemi Aki & Särkelä Riitta 2002; Anne, Eronen & Petri, Kinnunen & Pia, Londén & Arto, Selkälä & Aki, Siltaniemi & Riitta, Särkelä & Kyösti, Urponen 2003

⁶⁸ Kinnunen, Petri 2003; Kostamo-Pääkkö, Kaisa 2003; Satka, Mirja & Pohjola Anneli & Rajavaara, Marketta 2003; Karvinen Synnöve & Meltti, Tero 2003

mintu-areenat vaihtelevat vahvoista seudullista kasvukeskuksista harvaanasuttuihin maaseutumaisiin kuntiin.

Oulun toimintayksikkö sijaitsee alueella, jossa on Oulun monipuolinen ja vahva kaupunkiseutu sekä useita toiminnallisesti vahvoja seudullisia keskuksia: Raahen, Iin, Koillismaan sekä Oulun eteläisen alueen seudut. Sen lisäksi Pohjois-Pohjanmaan alueella on joukko kuntia, jotka ovat varsin etäällä seudullisista keskuksista. Muuttoliike pienistä kunnista ja kyläyhteisöistä kaupunkeihin ja kasvukeskuksiin nostaa kansalaisten tuen tarvetta, varsinkin jos muuttoon liittyy myös perherakenteen muutos. Kasvukeskuksien hyvinvointipalvelurakenteen pitää pystyä vastaamaan muuttoliikkeen tuottamiin palvelutarpeisiin. Sosiaalityössä tämä tarkoittaa sosiaalityön eri menetelmien laaja-alaista käyttöä sekä erityis- ja peruspalveluiden koordinoitua toimivien palvelukokonaisuuksien tuottamiseksi.

Lapin erityisenä piirteenä on ollut väestön negatiivinen kokonaiskehitys. Vuositasolla syntyneitä on vähemmän kuin kuolleita ja samanaikaisesti kuntien välinen poismuutto on kiihtynyt. Syntyvyyden ja kuolleisuuden välinen suhde sekä valikoitunut poismuutto vaikuttavat suoraan ikärakennetta vinouttavasti. Lasten ja nuorten osuuden pieneneminen vaikuttaa koulujen ym. lasten ja nuorten palveluiden vähentymiseen, muttei tarpeen katoamiseen. Maaseudun kyläyhteisöjen perinteiset tukea antavat sosiaaliset rakenteet ovat osaksi murtuneet. Lama ja työttömyys nostivat esille erityisesti nuoret työttömät. Tämä ryhmä on haaste sosiaalityölle, koska he eivät ole kuntoutettavissa pelkän toimeentulon varassa, vaan tarvitsevat verkostoituneita sosiaalitoimen, työvoimatoimen ja koulutuksen palveluja.

Saamelaiset Suomessa elävät kaksikulttuurisissa yhteisöissä, missä he ovat Utsjoen kuntaa lukuun ottamatta vähemmistönä. Suomen saamelaisia on noin 7 500 joista heistä pääosa (noin 4000) asuu saamelaisten kotiseutualueella, joka käsittää Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat sekä Sodankylän kunnassa sijaitsevan Lapin paliskunnan alueen. Yhteiskunnan nopea muutos sodanjälkeisenä aikana, yleinen länsimainen elämäntapa ja ylikansallinen kulttuuri ovat vaikuttaneet saamelaisten elämään rajusti. Työssäkäynti kodin ulkopuolella on lisääntynyt ja tuonut mukanaan erilaisten sosiaalipalvelujen tarpeen. Sosiaalihuollon palve-

lujärjestelmä ei pysty vastaamaan saamelaisten tarpeisiin. Palvelujärjestelmä on pirstaleinen, jolloin avun hakeminen ja saaminen saamelaisille vieraalla kielellä on vaikeaa. Saamelaisten omakielisten ja omaan kulttuuriin pohjautuvien sosiaalialan palvelujen toteuttamisesta ja tarpeista on tehty kartoituksia, selvityksiä ja opinnäytetöitä. Yhteistä kaikille näille on, että niissä osoitettiin olevan tarvetta saamelaisten omakielisille palveluille, mutta ne eivät ole johtaneet tuolloin toimenpiteisiin asioiden korjaamiseksi⁶⁹.

Kansalaisten muuttuneisiin elämäntilanteisiin ja tarpeisiin vastaaminen edellyttää

- uutta ajanmukaista tietoa kansalaisten hyvinvoinnista ja hyvinvointipalvelujen tilasta.
- lisääntyvää kykyä muuttaa sosiaalialan palvelujärjestelmää joustavammaksi ja dynaamisemmaksi kuin aikaisemmin.
- verkostomaisten ja monitoimiojaisten palvelumuotojen, työmenetelmien ja työskentelymallien kehittämistä ja sitä vastaavaa kokeilutoimintaa.
- käytännön ja koulutusjärjestelmän tiivistä yhteistyötä ja sosiaalityöntekijöiden täydennyskoulutuksen kehittämistä.
- hyvinvointiteknologian mahdollisuuksien laaja-alaista hyödyntämistä.

SOSIAALITYÖN NYKYTILANNE

Malcolm Payne (2002) aloittaa keskustelualoitteensa, jonka hän on laatinut Britannian sosiaalityöntekijöiden liiton puolesta Sosiaalityöntekijöiden kansainväliselle liitolle (IFSW) pohtimalla, vastataanko kysymykseen sosiaalityön roolista yhteiskunnassa kertomalla ”mikä se on, vai mikä sen voidaan kuvitella olevan, vai mikä sen voidaan realistisesti toivoa oleva. Ensimmäiseen vaihtoehtoon tyytyminen voi vaikuttaa omahyväiseltä ja kunnianhimmottomalta, vaikka sosiaalityö onkin viimeisen 150 vuoden aikana vakiinnuttanut asemansa monissa maissa ja siten saavuttanut

⁶⁹ Omakielisten palvelujen turvaaminen sosiaali- ja terveydenhuollossa 2001; Saamenkielisten peruspalvelujen kartoitus 2001, Urponen, Kyösti 1994

varsin paljon. Jos kuvataan realistinen ja itsestään selvä tulevaisuuden rooli, ei ehkä käy ilmi, mitä sosiaalityöllä toivotaan parhaimmillaan saavutettavan. Mahdollisuuksien mainostaminen kaikessa laajuudessaan taas voi vaikuttaa itserakkaalta ja suurelliselta”⁷⁰.

Suomalainen sosiaalityö on parhaimmillaan erilaisuutta sallivaa ja mahdollisuuksia antavaa, monimuotoista ja joustavaa, mutta kuitenkin suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa. Juuri nämä ominaisuudet ovat sellaisia laatutekijöitä, jotka ovat myöhäismodernin yhteiskunnan avainsanoja. Sosiaalityö on välillä kuitenkin liian kaukana sen peruslähtökohdasta, väliintulojen tekemisestä nimenomaan ihmisen ja hänen ympäristönsä välissä esiintyviin ristiriitatilanteisiin. Ristiriitatilannetta ei useinkaan lähestytä palvelujen käyttäjän kumppanuudesta käsin. Sosiaalitoimistojen sosiaalityö on usein toimenpidekeskeistä sekä kontrolli- ja järjestelmälähtöistä⁷¹. Psykososiaalinen työ taas on usein lähempänä terapiaa ja harvoin aktiivista tukemista yhteiskunnallisen muutostyön suuntaan, vaikka se voidaan nähdä terapeutin työn ja yhteiskunnallisen muutostyön seoksena⁷².

Tarkasteltaessa suomalaisen sosiaalityön ominaispiirteitä voidaan todeta, että Pohjois-Suomen alueella sosiaalityötä tehdään pitkälti samoilla työmenetelmillä kuin muuallakin Suomessa. Erityisesti pitkät etäisyydet ja harva asutus aiheuttavat omat erityiset ongelmansa kehitettäessä kansalaisten tarpeista lähtevää toimivaa hyvinvointipalvelujärjestelmää ja sosiaalityötä sen osana. Saamelaiset ovat etninen vähemmistö, jonka omakielisiä sosiaalityönpalveluja ei ole missään kunnassa. Jälkitekollisessa yhteiskunnassa on korostunut paikallisuus, jolloin perinteinen yhteiskunnallinen analyysi ei riitä, vaan tarvitaan paikallista tutkimusta ja palvelukulttuurin ja käytäntöjen kehittämistyötä. Eriytyneessä yhteiskunnassa ihmiset ovat itsenäisesti luomassa yhteiskuntaa ja itseään⁷³.

Pohjoisen sosiaalityöntekijän profiili ei Lapin yliopistossa (1998) tehdyn tutkimuksen mukaan poikkeakaan koko maan vastaa-

⁷⁰ Payne, Malcom 2002

⁷¹ Ks. Arnkild, Erik 1991, Mäntysaari, Mikko 1991; Rajavaara, Marketta 1992; Pohjola, Anneli 1994; Rostila, Ilmari 1997

⁷² Granfelt, Riita 1993

⁷³ Urponen, Kyösti 1991, 17.

vasta. Sosiaalityöntekijöiden ammatti on naisvaltainen, työntekijät ovat keski-ikäisiä ja työntantajana on kunta. Koulutuksen taso on Lapissa selvästi korkeampi kuin muualla maassa⁷⁴. Sosiaalityö tasapainoilee kolmen sosiaalityöhön sisältyvän tavoitteen välillä. Nämä tavoitteet liittyvät yhteiskuntajärjestyksen ylläpitämiseen, kuntouttamiseen ja valtaistamiseen sekä muutokseen ja itsenäistymiseen. Sosiaalityön muoto riippuu siitä mitä kulloinkin pidetään tärkeimpänä⁷⁵. Sosiaalityön kokonaisvaltainen näkemys ihmisten elämään jää usein medikalisaation varjoon, joka voidaan määritellä länsimaisen kulttuurin megatrendiksi, elämän lääketieteellistymiseksi. On vaarana, että mielenterveystyö, päihdetyö ja lasten ja nuorten psykososiaalinen työ siirtyy terveydenhuollon medisiinisen lähestymistavan piiriin. Sosiaalityöntekijöillä itsellään on työssään tavoitteena kuntouttaa palvelujen käyttäjiä oman elämänsä hallintaan. Yhteiskuntajärjestyksen ja hyvinvointipalveluiden tuottaminen ovat kuntien sosiaalityölle asettamia perustavoitteita.

1 Käytännön työn haasteet

Koko Pohjois-Suomen alueella mielenterveys- ja päihdeongelmien sekä nykyisin myös huumeongelmien kasvu lisää sosiaalityön ja erityisesti lastensuojelutyön tarvetta⁷⁶. Vanhusväestön lisääntyminen asettaa haasteita löytää uusia ja edullisempia toimintatapoja vanhustenhuollon järjestämiseksi niukkenevien taloudellisten resurssien vuoksi. Uuden teknologian, erityisesti tieto- ja viestintäteknologian laajamittaisen käyttöönoton vaikutukset ulottuvat kaikille inhimillisen elämän areenoille. Verkostoituminen ja uuden teknologian käyttöönotto muuttavat sosiaali- ja terveydenhuollon tuotantoprosesseja ja asiakkaan ja ammattihenkilöstön suhdetta sekä vaikuttavat palvelujärjestelmän rakentumiseen ja muutosvaateisiin⁷⁷. Muutoksen tuloksena voidaan nähdä vuoro-vaikutteisesti toimiva verkottunut tietoyhteiskunta, joka lisää asi-

⁷⁴ Kemppainen, Tarja & Koskinen, Simo & Pohjola, Anneli & Urponen, Kyösti 1998, 152-153.

⁷⁵ Payne, Malcom 2002;1996

⁷⁶ Helavirta, Susanna & Suorsa, Sinikka 2000

⁷⁷ Sosiaali- ja terveysministeriö 2001:1

akkaiden omatoimisuutta ja osallistumista tai joka syrjäyttää yhä suuremman osan kansalaisista.

Pitkään jatkunut pula pätevistä sosiaalityöntekijöistä heikentää sosiaalityön saatavuutta ja laatua. Selvitysten mukaan syitä sosiaalitoimistojen sosiaalityöntekijäpuolaan ja työntekijöiden vaihtuvuuteen ovat muun muassa työmäärän epäinhimillinen mitoitus työntekijää kohti ja tehtäväkuvan vastaamattomuus koulutuksen antamiin valmiuksiin, puuttuva asiantuntijajohtajuus ja työn henkinen raskaus sekä alhainen palkkataso⁷⁸. Sosiaalityön resurssit ovat Pohjois-Suomen kunnissa sosiaalityöntekijöiden ja lääninhallitusten sosiaali- ja terveystoimistojen näkemysten mukaan riittämättömät suuressa osassa kuntia⁷⁹. Oulun lääninhallituksen huhtikuussa 2002 tekemän kyselyn mukaisesti Oulun läänin 51 kunnassa noin puolessa eli 26 kunnassa oli riittävästi sosiaalityöntekijöiden virkoja, ja vain 15 kunnassa oli kelpoisuusehdot täyttäviä sosiaalityöntekijöitä riittävästi. Lapin läänissä sosiaalityöntekijä tilanne on suuremmissa kunnissa hyvä, mutta pienemmissä kunnissa pula pätevistä työntekijöistä on jatkuva. Saamelaisalueella ei ole yhtään virassa olevaa saamenkielistä sosiaalityöntekijää.

Sosiaalityö koetaan rasittavaksi, ammatillinen osaaminen ei pääse aina oikeuksiinsa kiireen vuoksi, samoin oma riittämättömyys ja avuttomuuden tunne lisäävät stressiä. Sosiaalityöntekijät kantavat huolta kansalaisten syrjäytymisestä. Sosiaalityöntekijöistä valtaosa kuitenkin viihtyy työssään ja kokee työnsä haasteellisena. Tunne siitä, että on voinut auttaa palvelun käyttäjää vaikean elämäntilanteen ratkaisussa ja myönteinen palaute antavat voimia työn tekemiseen ”täydellä sydämellä”⁸⁰.

Sekä sosiaalityöntekijöiden, että palvelunkäyttäjien mielestä sosiaalitoimistossa asiointi koetaan edelleen leimaavaksi. Tämä korostuu etenkin pienissä kunnissa, joissa kaikki tuntevat toisensa⁸¹. Toisaalta Pohjois-Suomen olosuhteissa yhteisön ja sen

⁷⁸ Kansallinen sosiaalialan kehittämisohjelma 2003; Kiireelliset toimenpiteet sosiaalityön vahvistamiseksi 2003.

⁷⁹ Lapin lääninhallitus peruspalvelujen kartoitus 2001;

⁸⁰ Kemppainen, Tarja & Koskinen, Simo & Pohjola, Anneli & Urponen, Kyösti 1998

⁸¹ Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli 2001, 130 ja Kemppainen & Koskinen, Simo & Pohjola, Anneli & Urponen, Kyösti 1998, 149.

melkein kaikkien jäsenten tuntemus antaa kuntien sosiaalityöntekijöille ainutkertaista asiantuntijuutta ihmisten arkielämän sujumisesta ja mahdollisuuden kokonaisvaltaiseen asioiden käsittelytapaan. Sosiaalityön palveluprosessien avausten yhteydessä sosiaalityöntekijöiden arkityön kautta huomasimme hyvin sosiaalityön monitahoisuuden. Sosiaalityöntekijä voi toimia monessa eri roolissa yhdessäkin palveluprosessissa, hän voi olla palvelujen käyttäjien tarpeiden arvioija, resurssien mobilisoija, hyvinvointitietuuksien toteutumisen valvoja, terapeutti ja palvelukoordinaattori⁸². Voidakseen nostaa ammatinsa arvostusta sekä oman ammatin sisällä että muiden silmissä sosiaalityöntekijöiden olisi kyettävä toteuttamaan työtään sen eettisten periaatteiden ja hyväksi koettujen ammatillisten käytäntöjen mukaisesti.

Sosiaalityön arvon nostaminen edellyttää sen näkyväksi tekemistä:

- sosiaalityön työprosessien mallintamista ja työmenetelmien kehittämistä
- sosiaalityön johtamiskoulutuksen lisäämistä
- moniammatillisten työkäytäntöjen kehittämistä sekä sosiaalityöntekijöiden ja sosionomien (AMK) työnjaon ja työparityöskentelyn kehittämistä
- sosiaalityön palkkauksen korjaamista ja sosiaalihuollon tehtävissä vaadittavista kelpoisuuksista ja sosiaalityöntekijöiden ammatinharjoittamisesta säädettävien lakien valmistelun saattamista päätökseen

2 Perus-, jatko ja täydennyskoulutuksen haasteet

Opetushenkilöstön on kyettävä opettamaan ja ohjaamaan yhä eriytyneempiä substanssi kokonaisuuksia. Koulutuksen ja käytännön suhde on edelleen problemaattinen, vuorovaikutuksellinen toiminta keskittyy käytännön jakson aikana tapahtuviin opettajan, käytännön ohjaajan ja opiskelija välisiin ohjauskeskusteluihin. Sosiaalityön opetus on keskeinen alan painopistealueiden sekä uuden tutkimustiedon tuottamisessa ja ohjaamisessa. Lapin yli-

⁸² Vrt. Rajavaara, Marketta 1992, 65

opistossa sosiaalityötä on voinut opiskella 20 vuotta, sosiaalityön peruskoulutuksen kulmakiviä on pitkään ollut teorian, käytännön ja tutkimuksen välinen yhteys. Lapin yliopiston sosiaalityön opetuksessa on käytännöllä ollut aina vahva osuus.

Sosiaalityön asiantuntijuus mielletään usein kapea-alaiseksi erikoistumiseksi johonkin sosiaalityön asiakasryhmän kanssa tehtävään työhön. Sosiaalityön ammatillinen liseniaattitutkinto, joka aloitettiin vuonna 2000 perustuu erikoisaloihin, eikä määriteltyihin institutionaalisiin tehtäväjakoisiin, tuottaa laajoja kokonaisuuksia hallitsevia erityissosiaalityöntekijöitä. Koulutuksen suunnittelutyössä sosiaalityön kokonaisuus on jaettu seuraaviin erikoisaloihin: lapsi- ja nuorisososiaalityö, kuntouttava sosiaalityö, marginalisaatiokysymysten sosiaalityö, hyvinvointipalvelujen erikoisala ja yhteisösosiaalityö⁸³. Näiden lisäksi tarvitaan tehtäväkohtaista syventävää koulutusta esimerkiksi mielenterveys-, päihde-, ja vammaishuollon työtehtäviin.

Opetussosiaalikeskuksen toiminnassa kietoutuvat tutkimus, käytäntö ja teoria yhteen. Lapin yliopiston sosiaalityön opiskelijoiden käytännön jaksojen rakenne muodostuu seuraavasti. Ensimmäisellä käytännön jaksolla tutustutaan sosiaalityön asiakkaiden elämismaailmaan kolmannen sektorin kautta. Toinen jakso perustuu ongelmaratkaisuprosessin pohjalta tapahtuvaan asiakastyöhön ja kolmas jakso painottuu tutkimukseen. Tarkoituksena on, että mahdollisimman moni opiskelija tekisi gradun viimeisen käytännön jakson pohjalta. Käytännön opetuksen ohjauksessa pyritään siihen, että käytännön jaksoista muodostuisi oppimistapahtuma niin opiskelijalle, käytännön opettajalle kuin yliopiston opettajallekin. Ohjauskeskusteluja on kahden viikon välein ja loppuseminaariin kutsutaan käytännön opettajat mukaan. Sosiaalityön opetuksen peruslähtökohtana on ollut rakentaa sellaista asiantuntijuutta, jolla pyritään vastamaan nykyisiin ja tuleviin käytäntöjen kehittämishaasteisiin.

Yliopistot, täydennyskoulutuskeskukset ja ammattikorkeakoulut tuottavat monipuolista koulutustarjontaa sosiaalialan ja sosiaalityön eri sisältöalueille. Eri tutkimusten mukaan sosiaalialan työn, koulutuksen sekä työelämän yhteyksien tehokkuutta ja toimivuutta häyttasi työelämän edustajien ajan, resurssien ja koulu-

⁸³ Filppa, Virpi 2002, 34-43.

tukseen liittyvän tiedon puute. Pysyvä epävakaisuus työmarkkinoilla tuo koulutukselle uusia haasteita samoin kuin asiakkaiden muuttuvat tarpeet, työkäytäntöjen kehittyminen ja organisaatioiden jatkuva muutostila⁸⁴. Sosiaalityön palvelujen käyttäjien moninaistuvat tarpeet vaativat moniammatillisia työmuotoja sekä sosiaalitoimen sisällä että suhteessa muihin toimijoihin. Palvelujen muokkaaminen kansalaisten tarpeita vastaaviksi vaatii, että sosiaalityöntekijöillä on käytettävissään uusinta tutkittua tietoa yhteiskunnallisesta todellisuudesta.

Opetussosiaalikeskustoiminnan kehittäminen vaatii

- jatkuvaa vuorovaikutusta opetuksen ja käytännön sosiaalityöntekijöiden kesken
- uusimman kansainvälisen tiedon välittämistä ja soveltamista
- työmenetelmien kehittämistä
- kokonaisvaltaisen palvelukokonaisuuksien koordinoimista ja moniammatillisessa tiimityössä tarvittavien valmiuksien kehittämistä.

Osaamisen lisääminen jatko- ja täydennyskoulutuksella edellyttää

- yhteistä suunnittelua
- koulutuksen tarpeiden jatkuvaa kartoitusta
- koulutus- ja kehittämishankkeiden viemistä sosiaalityön käytäntöihin
- mentorointi- / konsultointikoulutuksen aloittamista.

3 Tutkimuksen haasteet

Tiedon muodostus on sosiaalityön koulutuksen, osaamisen ja käytäntöjen kehittämisen lähtökohta. Sosiaalityön tutkimus on Suomessa melko nuorta ja on se pohjautunut yhteiskuntatieteiden keskeisiin teorioihin. Maisterikoulutuksen käynnistyminen 20 vuotta sitten, merkitsi uudenlaisen asiantuntijuuden ja tiedon etsimistä, jonka perusta on sosiaalityön käytännöissä ja rakentavissa prosesseissa. Sosiaalipoliittisen ja erityisesti sosiaalityön tutki-

⁸⁴ Sosiaali- ja terveysministeriö 2002:23

muksen tehtävä on omalta osaltaan tuoda vaikeassa asemassa elävien ihmisten todellisuutta näkyviin. Tällöin on tärkeää minkälainen kuva tutkimuksen kautta luodaan tutkittavista ja heidän todellisuudestaan, sekä millainen kuva luodaan yhteiskunnan ja palvelujärjestelmän merkityksestä palvelujen käyttäjien elämässä.

Lapin yliopiston sosiaalityön laitos on mukana opetusministeriön rahoittamissa tutkijakouluissa. Tutkijakoulun tutkijaopiskelija-paikalla työskentelevän on tarkoitus suorittaa tohtorin tutkinto neljässä vuodessa. Tutkijakoulu antaa mahdollisuuden tehdä jatkotutkimusta kokoaikaisesti. Sosiaalityön ammatillisessa lisensiaattikoulutuksessa käytännön kokemuksen ja tieteellisen tiedon yhdistämisellä pyritään tuottamaan erityissosiaalityöntekijöitä sosiaalityön kehittämistehtäviin. Valtioneuvosten hyväksymä koulutuksen ja korkeakouluissa harjoitettavan tutkimuksen kehittämissuunnitelma määrittää koulutuksen ja tutkimuksen painopistealueita ja strategisia valintoja. Seuraava ohjelma laaditaan vuonna 2003 ja sosiaalityön neuvottelukunta valmistelee esitystä, jonka mukaan sosiaalityö otettaisiin yhdeksi painopistealueeksi suunnitelmaan.

Se että sosiaalityöntekijän ammatillinen osaaminen perustuu tieteelliseen tietoon, haastaa käytännön, tutkimuksen, opetuksen ja muun koulutuksen jatkuvaan yhteiseen kehittämistyöhön. Yhteiskunnallisen toimintaympäristön muutoksen kanssa samanaikaisesti palvelujen käyttäjien, kuntalaisten ja päättäjien odotukset ja vaatimukset sosiaalityön tuloksellisuudelle, vaikuttavuudelle ja laadulle lisääntyvät. Näitä taustoja vasten sosiaalityön tutkimuksen haasteena on sosiaalityön vaikuttavuuden osoittaminen ja työmenetelmien kehittäminen muuttuvia tarpeita vastaaviksi. Sosiaalityön tutkimuksessa on tärkeää soveltaa joustavasti erilaisia lähestymistapoja ja menetelmiä, koska tutkimuksen täytyy tavoittaa sosiaalityön toimintaympäristöihin kiinnittyvät erityisyydet. Kehittämistyön ja tutkimuksen tulisi tukea sosiaalityön palvelujen käyttäjän ja sosiaalityöntekijän tasa-arvoista vuorovaikutusta, tämä puolestaan edellyttää myös tutkijoiden ja käytännön sosiaalityöntekijöiden todellista kumppanuutta.

Tutkimukselta odotetaan

- tiedontuotantoa kansalaisten hyvinvoinnista
- työmenetelmien vaikuttavuuden arviointia
- tutkimustiedon välittämistä käytännön kentälle ja tutkimuskumppanuutta
- kansainvälistä yhteistyötä.

TOIMINNAN LINJAUKSET

1 Valtaistava sosiaalityö

Vahvistava= Empowering Social Work= kuntouttava sosiaalityö

Valtaistavista ja vahvistavista teorioista voidaan löytää viisi päälinjausta, jotka on hyvä huomioida sosiaalityön käytännössä. Ensinnäkin ihmisten elämäkokemusten kautta tulevat taidot ja tiedot otetaan työskentelyn pohjaksi. Toiseksi täytyy ymmärtää, mitkä ovat vallan vaikutukset sosiaalisissa tilanteissa. Kolmanneksi käytännön työntekijän tulee tukea palvelujen käyttäjien omaa toimintaa ja ajatuksia. Neljänneksi vahvistavassa työssä otetaan käyttöön ihmisten omat voimavarat, jolloin heillä on mahdollisuus valtaistua toimijaksi omassa ympäristössään. Lopuksi täytyy huomioida poliittinen aspekti työn taustalla ja pitää mielessä työskentely suoraan elinolosuhteiden muutostyön suuntaisesti, silloinkin kun työskentelemme yksilökohtaisessa työssä⁸⁵. Vuonna 2001 voimaantullut Laki asiakkaan asemasta sosiaalihuollossa velvoittaa toteuttamaan sosiaalityötä niin, että työn keskiössä on palvelun käyttäjä ja hänen tarpeensa⁸⁶. Se, että sosiaalityön näkökulmaksi otetaan valtaistava sosiaalityö ei tarkoita sitä, että suljetaisiin silmät järjestelmän heikkouksilta, vaan pikemminkin päinvastoin. Valtaistumista ja vahvistumista tarvitsevat sekä sosiaalityön palvelujen käyttäjät että sosiaalityöntekijät.

⁸⁵ Malcolm, Payne 1996

⁸⁶ Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta 2001

Asiakkaan osallisuuden korostamisen ottaminen sosiaalityön lähökohdaksi, tarkoittaa sitä, että ihmiset ja ihmisryhmät, joita sosiaalityöntekijät aiemmin auttoivat valtaapitävien määrittelemissä rooleissa, määritellään nyt uudelleen palvelujen käyttäjiksi, joilla on etuja, oikeuksia ja oma identiteetti muovattavinaan⁸⁷.

2 Kehittämistyön toteuttaminen arkikäytännöissä

Ajankohtainen ja akuutti ongelma sosiaalialalla liittyy kokeneen työntekijäkunnan rekrytointiin. Erityisen vaikea tilanne on sosiaalityön osalta ja on ennakoitavissa, että se jatkossa yhä pahenee. Erityisesti ongelmat kulminoituvat Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin pieniin kuntiin ja Oulun kaupunkiin. Sosiaalityön toimintaympäristön muutokset: väestönkehitys; alentunut syntyvyys, väestön ikääntyminen ja kuntatalouden näkymät ja toisaalta kansainvälistyminen vaativat palvelujärjestelmältä joustavuutta ja uusia tapoja toimia. Jos sosiaalityön työkäytäntöjä halutaan uudistaa ja sosiaalityön arvostusta nostaa on kehittämistyön tapahduttava entistä enemmän osana sosiaalityön käytäntöjä. Muualla maailmalla ja Etelä-Suomessa kehitellyt sosiaalityön menetelmät tarvitsevat muokkausta paikallisuuteen sopiviksi ja tämä työ täytyy tehdä paikallisten sosiaalityöntekijöiden kanssa.

Sosiaalityön suunnitelman tavoitteena on juurruttaa asiakaslähtöinen, suunnitelmallinen ja tavoitteellinen kehittäminen osaksi sosiaalityön arkikäytäntöjä. Sosiaalityön kokonaisuuden kehittämisen ja vaikuttavuuden osoittamisen kannalta on tärkeää, että sosiaalityön eri tehtävien määrittelytyötä jatketaan ja että sosiaalityön sisällä ei tehdä päällekkäistä työtä, vaan selkeytetään työnjakoa.

3 Seudullisuus

Vastuu palveluiden säilyttämisestä olisi tärkeää nähdä laajasti kaikilla tasoilla, jolloin erityisesti seudullisen ja alueellisen tason merkitystä tulisi korostaa. Toimintamallit, jotka tulevat taantuvan ja vaikeutuneen kehityksen olosuhteissa kysymykseen, hakevat jatkuvasti muotojaan. Yhtenä keinona alueellisen kehityksen edis-

⁸⁷ Malcolm, Payne, 2002, 2

tämiseen voidaan vaikuttaa kehittämällä innovatiivisia ratkaisuja ja vaihtoehtoja, joilla järjestetään uudelleen palveluita, koulutusta ja tietoliikenneverkkoja. Innovatiivisten toimien kehittäminen Pohjois-Suomessa voi mahdollistaa uudenlaisen kilpailukyvyyn alueille ja ylläpitää siellä elämisen perusedellytyksiä. Maamme kunnista noin kolme neljästä on alle 10 000 asukkaan ja noin joka viides alle 2 000 asukkaan kunta. Kansainvälisten vertailujen perusteella on arvioitu, että palvelujen tehokas ja taloudellinen järjestäminen edellyttäisi selvästi näitä suurempia väestöpohjia.

Seudullinen ja alueellinen toimijoiden verkottuminen ja samanaikainen tietoteknologisten mahdollisuuksien hyväksikäyttö voidaan nähdä yhtenä ratkaisuna tulevaisuudessa. Yhteistoiminta ja työnjako antavat myös mahdollisuuden erikoistua sosiaalityön sisällä. Yhteisillä palveluilla voidaan turvata joitakin erityispalveluita seuduille.

4 Teknologian hyödyntäminen

Tietoteknologian laajempi hyödyntäminen vaikuttaa sosiaalityön ja sosiaalialan muutos- ja kehittämistarpeisiin. Tietoteknologisten investointien ja koulutuksen rinnalla tarvitaan samanaikaisesti sosiaalialan ja sosiaalityön sisäisten työ- ja toimintamallien ja täydennyskoulutuksen kehittämistä ja uudistamista. Etäältä (aluekeskuksista) tuotettujen palveluiden kannalta on keskeistä infrastruktuurien, toimintaverkostojen, toimintamallien ja hyvien käytäntöjen luominen ja kehittäminen, jotta elämisen perusmahdollisuudet säilyisivät myös reuna-alueilla.

Lähtökohtana painotetaan kansalaisten palveluiden tasavertaisuutta palveluiden saamisessa. Tavoitteena on tukea sosiaalityössä työskentelevien ammattilaisten toimintaedellytyksiä kehittämällä sellaisia teknologiasavusteisia konsultaatiomalleja, joiden avulla sosiaalityön erityisosaamista ja -tietoa on kaikkien työntekijöiden saatavilla.

TOIMENPITEET

Valtioneuvoston asettama sosiaalityön neuvottelukunnan toimenpideohjelmassa esitetään kiireellisiksi toimenpiteiksi sosiaalityön saatavuuskriteereiden laatimista ja päivystysjärjestelmän luomista. Sosiaalityön laadun tueksi esitetään täydennyskoulutuksen määrän lisäämistä lainsäädäntöön. Lisäksi esitetään työn arvioinnin ja johtamisen kehittämistä sekä kiirehditään kelpoisuuslain valmistumista. Ehdottamalla sosiaalityöntekijöiden alueellisia maisterinkoulutusohjelmia, sekä koulutuksen voimavarojen lisäämistä parannetaan työntekijöiden alueellista saatavuutta. Työn sisältöön, uusiin haasteisiin ja tutkimuksen vahvistamiseen liittyvät kysymykset otetaan huomioon neuvottelukunnan jatkotyössä. Kansallisessa sosiaalialan kehittämisohjelmassa ja toimeenpanosuunnitelmassa esitetään totutettavaksi useita sosiaalityönneuvottelukunnan toimenpide-ehdotuksia⁸⁸. Sosiaalityön sisällöllinen kehittämiseksi esitetään täydennyskoulutuksen, tutkimuksen, johtamisen ja osaamiskeskustoiminnan kehittämisen vahvistamista. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen sosiaalityön suunnitelman toimenpiteet kohdistuvat sosiaalityön sisällölliseen kehittämiseen.

1 Sosiaalityön asiantuntijaryhmän perustaminen

Sosiaalityön laaja-alaista kehittämistä varten kootaan sosiaalityön asiantuntijatyöryhmä eri toimijatahojen edustajista (Lääninhallitusten sosiaali- ja terveysosastot, Lapin yliopiston sosiaalityön laitos, ammattikorkeakoulujen sosiaali- ja terveysalat, sosiaalityön järjestöt ja asiakasyhdistykset, yksityiset palveluntuottajat, ja kuntien ja kuntayhtymien sosiaalityöntekijät).

Asiantuntijaryhmällä on aktiivinen rooli sosiaalityöstä nousevien näkökohtien esille tuomisessa, alueellisen hyvinvointipolitiikan luomisessa ja toteuttamisessa.

⁸⁸ Kansallinen sosiaalialan kehittämisohjelma 2003; Kiireelliset toimenpiteet sosiaalityön vahvistamiseksi 2003.

Sosiaalialan kehittämishanke. Toimeenpanosuunnitelma 2003

Työryhmän tehtävänä on osaamiskeskuksen sosiaalityön kehittämissuunnitelman laajentaminen koskemaan mahdollisimman monia sosiaalityön toimijoita ja sisältöalueita ja tarpeellisten selvitysten toteuttaminen yhteistyössä osaamiskeskuksen kanssa.

Asiantuntijaryhmä toimii aktiivisena vaikuttajajana valtaistavan (palvelujen käyttäjien tarpeista lähtevän) sosiaalityön työtöteen toteuttamiseksi Pohjois-Suomessa sekä resursoinnin lisäämisen että asenteiden muutoksen kautta.

2 Käytäntöjen kehittäminen

- Laajennetaan sosiaalityön vertaiskonsultaatioryhmien toimintaa koko alueelle ja sosiaalityön eri sisältöalueille. Ryhmätoiminnan tavoitteena on sosiaalityöntekijöiden ammattitaidon ja asiantuntijuuden vahvistuminen vertaistuen, konsultaation, koulutuksen ja teknologian hyödyntämisen avulla.
- Sosiaalityön asiantuntija- ja konsultaatiopakin (www.sosiaali-kollega.net) tavoitteena on kerätä ja välittää tietoa kuntien perus-, erityis- ja ostopalveluista sekä koota kunnissa käytettäviä perustyön työkäytäntöjä ja sosiaalialan työskentelymallia. Kuntakohtaisen tiedon lisäksi asiantuntija- ja konsultaatiopankkiin kerätään tietoa myös laajemmin perus- ja erityisosaamisesta ja –osaajista eri sosiaalityön ja sosiaalialan organisaatioiden, erityisyksiköiden, järjestöjen sekä oppilaitosten osalta. Konsultaatiopankin rakentamisessa tehdään yhteistyötä lääninhallitusten ja Stakesin ekonsultaatiohankkeen www.stakes.fi/ekonsultaatio kanssa.
- Perustetaan konsulttiryhmiä sosiaalityön eri sisältöalueille. Konsultaatiossa käytetään teknisenä välineenä asiantuntija- ja konsultaatiopankkia sekä perinteistä videoneuvottelua että ip-pohjaista videoneuvottelua.
- Mallinnetaan sosiaalityön työprosesseja yhdessä käytännön työntekijöiden kanssa Process Guide ohjelman avulla. Työ-

prosessien ”auki” kirjoittamisen avulla pyritään tukemaan suunnitelmallista ja tavoitteellista työtettä.

- Perustetaan seudullisia sosiaalialan kehittämissyksiköitä, yksiköissä tehdään pitkäjänteistä sosiaalialan kehittämistyötä. Henkilöstö on kunnan/ kuntien perushenkilöstöä ja projektihenkilöstöä, joille annetaan mahdollisuus käyttää osa työajasta oman työn kehittämiseen. Yksikköjen työskentely eriytyy sisällöllisesti lapsia ja nuoria koskeviin kysymyksiin, päihdetyöhön, työelämään ja taloudelliseen turvallomuuteen, terveyden, sairauden ja hyvinvoinnin kysymyksiin, ikääntymiseen ja kulttuurisiin kysymyksiin. Työskentelyote on moniammatillinen ja teknologiaa hyödyntävä. Kuntien vakinaiset työntekijät sekä osaamiskeskuksen ydinhenkilöstö ovat yksiköiden kehittämistyössä mukana ja turvaavat toimintojen jatkuvuuden. Sisältöalueellinen kehittämistyö on lähtenyt lastensuojelusta ja sitä laajennetaan muille sosiaalityön sisältöaluille.
- Tuetaan uusien organisaatiomallien kehittelyä ja käyttöönottoa.
- Tuetaan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestöjen ja muiden palvelujen tuottajien yhteistyötä. Kolmas sektori sosiaali- ja terveystalouden järjestöjen näkökulmasta muodostaa sellaisen erityisalueen, jonka roolia pyritään selkiyttämään osana osaamiskeskustoimintaa. Järjestöt ovat useissa osaamiskeskuksen hankkeissa aktiivisesti mukana. Kolmannen sektorin yhteistyö on koko ajan monipuolistunut ja saanut uusia muotoja.

3 Perus-, jatko- ja täydennyskoulutuksen vahvistaminen

- Lapin yliopiston sosiaalityön laitoksen opetussosiaalikeskustoiminta nivotaan osaksi kehittämistyötä. Seudullisissa kehittämissyksiköissä mahdollistetaan sosiaalialan opiskelijoille moniammatillisen työikäntöihin tutustuminen ja oppilaitosten opettajien ja käy-

tännönopettajien yhteistyötä tiivistetään esimerkiksi sosiaalialan työskentelymallien ja sosiaalityön menetelmien käyttöönoton, luomisen ja arvioinnin kautta. Sosiaalialan osamiskeskustoiminnan kehittämien hajautetusti mahdollistaa jatkuvan vuorovaikutuksen eri toimijoiden kesken.

- Vahvistetaan sosiaalityön yliopistollista koulutusta Oulussa.
- Aloitetaan sosiaalityön maisterikoulutusohjelma Oulussa.
- Välitetään sosiaalityön eri sisältöalueiden koulutustarpeita koulutusorganisaatioille ja ollaan mukana koulutusten suunnittelussa ja toteutuksessa.
- Toteutetaan koulutusorganisaatioiden ja kentän toimijoiden kanssa sosiaalityön johtamis- ja muutosvalmiuskoulutusta.

4 Tutkimusyhteistyö

- Kartoitetaan laajan sosiaalityön tutkimusohjelman tarve ja mahdollisuudet sen toteuttamiseen.
- Pyritään yhteistyössä kuntien, järjestöjen ja kuntayhtymien kanssa mahdollistamaan tutkija-sosiaalityöntekijöiden toimien perustamista. Tehdään yhteistyötä kuntien ja muiden työnantajien kanssa, jotta käytännön työntekijöille mahdollistuisi irtautuminen oman työn tutkimiseen.
- Tehdään yhteistyötä Lapin yliopiston sosiaalityön laitoksen kanssa sosiaalityön kehittämisessä tarvittavan tiedon saamiseksi kansalaisten hyvinvoinnista.
- Ollaan mukana kansainvälisissä yhteistyöprojekteissa.
- Toteutetaan tutkimus- ja kehittämishankkeita sosiaalityön eri sisältöalueilta ja ollaan yhteistyökumppanina seudullisissa kehittämishankkeissa.

- Kehittämishankkeisiin pyritään nivomaan tutkimusta ja tehdään arviointitutkimusta.

KEHITTÄMISTYÖN SEURANTA JA ARVIOINTI

Arviointi ja arviointitutkimus on viime vuosikymmenen aikana tullut osaksi julkista hallintoa. Sen avulla voidaan tukea julkisuusperiaatetta. Kehittämiseen liittyvät vaatimukset ovat viime vuosina kasvaneet sosiaalialalla ja siten arviointi on tullut välttämättömäksi kehittämistyötä tekeville, mutta myös sen rahoittajille. Kehittämisarvioinnissa pääasiallinen arviointilähestymistapa on prosessien arviointi ja se liittyy olennaisesti toimintojen kehittämiseen.

- Osaamiskeskuksen perushenkilöstö vahvistaa osaamistaan ja takaa kehittämistyön jatkuvuuden. Jatkuvalle oman työn arvioinnilla ja uudelleen suuntauksella pyritään takaamaan työn laatu. Osaamiskeskuksen henkilökunta lisää arviointitutkimuksellista tietämystään ja toteuttaa säännöllistä itsearviointia.
- Toiminnasta raportoidaan ja siihen sisällytetään arviointia.
- Ulkoista arviointia toteutetaan osana valtakunnallista osaamiskeskusverkoston arviointia.
- Sosiaalityön suunnitelma tarkistetaan vuosittain.

Liite 1: Sosiaalityön kehittämissuunnitelman toimenpideohjelma

Toimenpide	Sisältö	Toimijat	Aloitusaika
Sosiaalityön asiantuntijaryhmä Sosiaalipoliittinen neuvottelukunta	<ul style="list-style-type: none"> Sosiaalityön kehittäminen Hyvinvointipoliittinen vaikuttaminen Sosiaalityön toimijoiden sitouttaminen kehittämistyöhön Vaikuttaminen asiakaslähtöisen, valtaistavan sosiaalityön lisäämiseen Pohjois-Suomessa 	Maakuntaliitot, lääninhallitusten sosiaali- ja terveysosastot, Lapin yliopiston sosiaalityön laitos, ammattikorkeakoulujen sosiaali- ja terveysalat, sosiaalityön järjestöt ja asiakas yhdistykset, yksityiset palvelun tuottajat, ja kuntien ja kuntayhtymien sosiaalityöntekijät ja Poske	Nimetään syksyllä 2003-
Käytäntöjen kehittäminen	<ul style="list-style-type: none"> Vertaiskonsultaatiotoiminnan laajentaminen Sosiaalityön asiantuntija ja konsultaatiopankin kehittäminen Verkkokonsultaation kehittäminen Sosiaalityön prosessien mallinnus Sosiaalityön kehittämissyksiköt Uusien organisaatiomallien etsiminen Järjestöyhteistyö 	Kuntien, kuntayhtymien, järjestöjen ja yksityisten palveluntuottajien palveluksessa olevat sosiaalityöntekijät ja Poske	Kevät 2002- Kevät 2002- Syksy 2003- Kevät 2003- Kevät 2004- Syksy 2001-
Perus-, jatko- ja täydennyskoulutuksen vahvistaminen	<ul style="list-style-type: none"> Sosiaaliopetuskeskustoiminnan kehittäminen Sosiaalityön yliopistollisen koulutuksen vahvistaminen Oulussa Maasterikoulutusohjelman toteuttaminen Oulussa Koulutustarpeiden välittäminen, koulutuksen suunnittelu ja toteuttaminen Johtamis- ja muutosvalmiuskoulutus 	Lapin yliopiston sosiaalityön laitos, kuntien ja järjestöjen sosiaalityöntekijät ja Poske Lapin yliopiston sosiaalityön laitos ja Poske Lapin yliopiston sosiaalityön laitos, Oulun lääninhallitus, maakuntaliitot ja Poske, Yliopistojen täydennyskoulutuskeskukset, ammattikorkeakoulut ja lääninhallitusten sosiaali- ja terveysosastot, kunnat, Lapin yliopiston täydennyskoulutuskeskus, ammattikorkeakoulut ja Poske	Kevät 2002- Syksy 2001- Syksy 2003- Syksy 2002- Syksy 2003-
Tutkimusyhteistyö	<ul style="list-style-type: none"> Sosiaalityön tutkimusohjelman tarpeen ja toteuttamisen mahdollisuuksien kartoittaminen Tutkija- sosiaalityöntekijöiden rekrytointi osaamiskeskus yhteistyöhön Tiedontuotanto kansalaisten hyvinvoinnista Kansainväliset yhteistyöprojektit Sosiaalityön tutkimus- ja kehittämissuunnitelmien toteutus Tutkimuksen liittäminen kehittämissuunnitelmiin 	Lapin yliopiston sosiaalityön laitos, muut sosiaalityön tutkimusta harjoittavat toimijat ja Poske Kunnat, Lapin yliopiston sosiaalityön laitos ja Poske Lapin ja Oulun yliopistot ja Poske Maakuntaliitot, Lapin yliopiston sosiaalityön laitos, ammattikorkeakoulut, lääninhallitusten sosiaali- ja terveysosastot, , ammattikorkeakoulujen sosiaali- ja terveysalat, sosiaalityön järjestöt ja asiakas yhdistykset, yksityiset palvelun tuottajat, ja kunnat ja kuntayhtymät Yliopistot, muut tutkimusta toteuttavat tahot, Poske ja rahoittajat	Syksy 2004- Syksy 2003- Syksy 2001- Syksy 2002- Syksy 2003- Syksy 2003-
Kehittämistyön seuranta ja arviointi	<ul style="list-style-type: none"> Osaamiskeskuksen perushenkilöstön osaamisen vahvistaminen ja säännöllinen itse arviointi Toiminnasta raportoidaan ja siihen sisällytetään arviointia Ulkoista arviointia toteutetaan osana valtakunnallista osaamiskeskusverkoston arviointia Sosiaalityön suunnitelma tarkistetaan vuosittain 	Poske	Syksy 2001- Syksy 2004

LÄHTEET:

Arnkil, Erik 1991: Peilejä. Hypoteeseja sosiaalityön ristiriidoista ja kehitysvyöhykkeestä. Sosiaali- ja terveysturvan Keskusliitto ry. Tutkimuksia 5/1991. Helsinki.

Bardy, Marjatta & Salmi, Minna & Heino, Tarja 2001: Mikä lapsiamme uhkaa?-Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Stakes, Raportteja 263. Saarijärvi.

Eronen, Anne & Kinnunen Petri & Selkälä Arto & Siltaniemi Aki & Särkelä Riitta: Sosiaalibarometri 2002. Hyvinvointipalvelujen tuottajien ajankohtainen tilanne ja näkemys kansalaisten hyvinvoinnista. Sosiaali- ja terveysturvan Keskusliitto ry. Hakapaino Oy. Helsinki.

Eronen, Anne & Kinnunen, Petri & Londén, Pia & Selkälä, Arto & Siltaniemi, Aki & Särkelä, Riitta & Urponen, Kyösti 2003: Sosiaalibarometri 2003. Hyvinvointipalvelujen tuottajien ajankohtainen tilanne ja näkemys kansalaisten hyvinvoinnista. Sosiaali- ja terveysturvan Keskusliitto ry. Hakapaino Oy. Helsinki.

Filppa, Virpi 2002: Kansalaisten tarpeista sosiaalialan erityisosaamiseen. Osaamisen monimuotoisuutta jäsentämässä. Sosiaali- ja terveysministeriö. Selvityksiä 2002:9. Edita Prima Oy. Helsinki.

Granfelt, Riitta 1993: Psykososiaalinen orientaatio. Teoksessa Granfelt, Riitta & Jokiranta, Harri & Karvinen, Synnöve & Mathies, Aila-Leena & Pohjola, Anneli: Monisärmäinen sosiaalityö. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä, 177-222.

Heikkilä, Matti & Rintala Taina & Airio, Ilpo & Kainulainen, Sakari 2002: Hyvinvointi ja tulevaisuus maalla ja kaupungissa. Tutkimuksia 126, 2002. Stakes.

Helavirta, Susanna & Suorsa, Sinikka 2000: Lastensuojelun avohuollon tila Pohjois-Suomessa. Nuorten ystävät ry.

Kainulainen Sakari & Rintala, Taina & Heikkilä, Matti 2001: Hyvinvoinnin alueellinen erilaistuminen 1990-luvun Suomessa. Kahtia jakautuva Suomi? -tutkimusprojektin julkaisu. Tutkimuksia 114, 2001. Stakes.

Kansallinen sosiaalialan kehittämisohjelma. Työryhmämuis-
tioita. Sosiaali- ja terveysministeriö 2003:11

Karvinen Synnöve & Meltti, Tero 2003: Muutosprosesseissa
ristiriitaistuva sosiaalityö. Teoksessa Satka, Mirja & Pohjola,
Anneli & Rajavaara, Marketta 2003:Sosiaalityö ja vaikuttami-
nen. SoPhi.

**Kemppainen, Tarja & Koskinen, Simo & Pohjola Anneli &
Urponen, Kyösti 1998:** Sosiaalityö epävarmuuden oloissa.
Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B 28. Rova-
niemi.

Kiireelliset toimenpiteet sosiaalityön vahvistamiseksi. Työ-
ryhmämuis-
tioita. Sosiaali- ja terveysministeriö 2003:10

Kinnunen, Petri 2003: Maakunnalliset ja seudulliset hyvin-
vointistrategiat. Teoksessa Kinnunen, Petri Kostamo-Pääkkö,
Kaisa (toim.)2003: Maakunnalliset ja seudulliset hyvinvointi-
strategiat. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen jul-
kaisusarja. Oulun kaupungin painatuskeskus. Oulu.

Kostamo-Pääkkö, Kaisa 2003: Hyvinvoinnin erillisohjelmat.
Teoksessa Kinnunen, Petri Kostamo-Pääkkö, Kaisa (toim.)
2003: Maakunnalliset ja seudulliset hyvinvointistrategiat. Poh-
jois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja. Ou-
lun kaupungin painatuskeskus. Oulu.

Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli 2001: ”Ei tää niin syrjäs-
sä”. Tutkimus elämisen mahdollisuuksista ja palveluista syrjä-
kylissä. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B 37.

Lapin lääninhallitus 2001: Peruspalvelujen arviointiraportti.
Lapin lääninhallitus. Rovaniemi.

Mäntysaari, Mikko 1991: Sosiaalibyrokraatia asiakkaiden val-
vojana. Byrokratiatyö, sosiaalinen kontrolli ja tarpeitten säänte-
ly sosiaalitoimistoissa. Vastapaino. Tampere.

Oulun lääninhallitus 2001: Peruspalvelujen kartoitus. Oulun
lääninhallitus Oulu.

**Omakielisten palvelujen turvaaminen sosiaali- ja tervey-
denhuollossa.** Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisuja 2001:1

Payne, Malcom 1996: What is Professional Social Work.
Venture Press.

Birmingham.

Payne, Malcom 2002: Sosiaalityön rooli yhteiskunnassa. Talentia 13/2002.

Pohjola, Anneli 1999: Työmarkkinavalmiuksien reunaehdot. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 29. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi.

Pohjola, Anneli 1994: Elämän valttikortit? Nuoren aikuisen elämäntilanne toimeentulotukea vaativien tilanteiden varjossa. Acta Universitatis Lapponiensis 5. Rovaniemi.

Rajavaara, Marketta 1992: Tavallisesta perheestä tapaukseksi. Sosiaalitoimiston asiakastyö arvioinnin kohteena. Helsingin yliopisto. Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Rostila, Ilmari 1997: Keskustelu Sosiaaliluukulla. Acta Universitatis Tamperensis 547. Tampere.

Saamenkielisten peruspalvelujen kartoitus 2001. Työryhmämuistio. Saamelaisasian neuvottelukunta.

Satka, Mirja & Pohjola, Anneli & Rajavaara, Marketta 2003: Sosiaalityö ja vaikuttaminen. SoPhi.

Sosiaalialan kehittämishanke. Toimeenpanosuunnitelma 2003. Monisteita. Sosiaali- ja terveysministeriö 2003:20.

Sosiaalialan osaamiskeskukset - valtakunnallinen ja alueellinen valmistelu. Työryhmämuistioita Sosiaali- ja terveysministeriö 2001:34.

Sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön täydennyskoulutuksen nykytila ja parhaat käytännöt.

Työryhmämuistioita. Sosiaali- ja terveysministeriö 2002:23

Urponen, Kyösti 1991: Kehittyneet hyvinvointipalvelut - projektin opetus- ja oppimisteoreettiset lähtökohdat ja kehitysvaiheet. Teoksessa Hokkanen, Liisa & Kinnunen, Petri & Pohjola, Anneli & Urponen, Kyösti & Väärälä, Reijo: Palvelutilkuista yhteiseen työhön. Hyvinvointipalveluprojektin osaraportti 1. Täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja 32. Lapin yliopisto. Rovaniemi, 95-108.

Urponen, Kyösti 1994: Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon. Teoksessa: Jaakola, Jouko & Pulma, Panu & Satka, Mirja & Urponen, Kyösti 1994: Armeliaisuus, yhteisöapu, Sosiaa-

liturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Sosiaaliturvan
Keskusliitto. Helsinki, 163-252.